

הזכות לכספי גמלאות המוסד לביטוח לאומי שנוכו בתביעות פיצויים לנזקי גוף - ביקורת בעקבות רע"א 454/09, טארק סוב לבן נגד המוסד לביטוח לאומי

תוכן עניינים

1	פתח דבר והצגת הנושא
3	ניכוי גמלאות מפיצויי נזיקין
3	עקרון הניכוי
7	תביעת המוסד לביטוח לאומי את הגמלאות
7	תכלית סעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי ותוצאות הוראותיו
11	טיבו של הפיצוי בפסק הדין
11	ההיבטים הסוציאליים של ניכוי הגמלאות
13	הדרך הדיונית והמשפטית לקביעת הפיצוי לניזוק
14	היקף הפיצוי לניזוק בפסק הדין בתביעת הפיצויים
14	טיב זכויות הניזוק בכספי הגמלאות
19	זכויותיו של הניזוק בעקבות חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו
20	פסק הדין ברע"א 454/09 סוב לבן נ. המוסד לביטוח לאומי - משמעותו ותוצאותיו
20	פרשת פלטי
20	פרשת פלטי בבית משפט השלום
23	פרשת פלטי בבית המשפט העליון
24	פרשת סוב לבן – מבט ביקורתי
24	פרשת סוב לבן בבית משפט שלום
26	פרשת סוב לבן בבית משפט מחוזי

26	פרשת סוב לבן בבית משפט העליון
35	האם קיימת יריבות בין הניזוק למוסד לביטוח לאומי
36	האם ההחזקה בכספי גמלאות על ידי המוסד לביטוח לאומי הינה שלא כדין
36	מעמדו של המוסד לביטוח לאומי כנאמן של הניזוק
39	התעשרות שלא כדין על חשבון הניזוק
41	עוולת הגזל
41	עיכוב נכס שלא כדין
42	סיכום והצעות
44	רשימת פסקי דין שצוטטו

פתח דבר והצגת הנושא

הכלל הבסיסי בדיני הניזוקין בנוגע לפיצויים הנפסקים בגין נזק גוף שנגרם עקב עוולה בנזיקין הוא שאין לחייב מזיק יותר מכפי הנזק שהוא גרם, ויחד עם זאת אין לפצות ניזוק ביותר מהנזק שנגרם לו.

התוצאה מכך היא שגמלאות אשר משולמות לניזוק בגין מעשה העוולה מנוכות מסך הפיצויים שנפסק לזכותו של הניזוק. כלל זה נקבע בסעיף 82(א) לפקודת הניזוקין (נוסח חדש) ביחס למזיק שהינו מעבידו של הניזוק. סעיף 82(א) לפקודת הניזוקין (נוסח חדש) (להלן: "פקודת הניזוקין") קובע:

"המבוטח לפי חלק ב' לחוק הביטוח הלאומי, תשי"ד-1953 (להלן בפרק זה - החוק), לרבות התלוי בו כאמור בסעיף 22(ב) לחוק, שהיו זכאים לפי פקודה זו עקב מאורע אחד גם לפיצויים מן המעביד, וגם לגמלה לפי חלק ב' לחוק - תנוכה הגמלה מסכום הפיצויים שהיו מגיעים להם ממעבידם אילולא סעיף זה".

באשר למזיק צד שלישי שאינו המעביד מורה סעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי (נוסח משולב) התשנ"ה - 1995 (להלן: "חוק הביטוח הלאומי"):

"היה המקרה שחייב את המוסד לשלם גמלה לפי חוק זה משמש עילה גם לחייב צד שלישי לשלם פיצויים לאותו זכאי לפי פקודת הניזוקין, או לפי חוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, תשל"ה-1975, רשאי המוסד או מעביד שאושר לכך לפי סעיף 343 לתבוע מאותו צד שלישי פיצוי על הגמלה ששילמו או שהם עתידים לשלמה. החזיר מעביד למוסד את הסכום ששילם המוסד לפי הוראות סעיף 94, או שילם מעביד לעובד דמי פגיעה בעד תקופת הזכאות הראשונה לפי הוראות אותו סעיף, רשאי המוסד או המעביד, לתבוע מאותו צד שלישי פיצוי בעד הסכום שהוחזר למוסד או ששולם לעובד בידי המעביד כאמור".

בית המשפט פירש הוראה זו כמביאה לחובת ניכוי הגמלאות שמקבל ניזוק מהפיצויים שנפסקים לזכות הניזוק מכוח סוברוגציה שקונה המוסד לביטוח לאומי בנוגע לזכויותיו של הניזוק. עוד הוסיף בית המשפט וקבע כי ככלל מוטלת חובה על הניזוק לתבוע את הגמלאות מהמוסד לביטוח לאומי. בתוצאה הסופית קיימת חובת ניכוי של הגמלאות מסכום הפיצויים שנפסק בפסק דין לזכות הניזוק.

בע"א 1492/05 דואני נ. מלחי סיכם בית המשפט העליון מפי השופט רובינשטיין את תכלית הכלל בהתייחסו לשתי הוראות אלה:

"ניכוי גמלאות הביטוח הלאומי מפיצויי הנזיקין נתקבל ככלל שלא עורער במשך השנים (קציר, בעמ' 1476). העיגון לניכוי זה מצוי בסעיף 82 לפקודת הנזיקין (בתביעות נגד מעביד) ובפרשנות שהעניקה הפסיקה לסעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי (בתביעה כנגד צד שלישי), ושתיים הן התכליות העומדות בבסיסו: האחת, מניעת מצב בו יקבל הניזוק כפל פיצוי; השנייה, מניעת מצב בו ישא המזיק בכפל תשלום (רע"א 3953/01 עמר נ' אליהו חברה לביטוח, פ"ד נז(4) 350, 356 (השופט - כתארו אז - ריבלין); ראו גם קציר, בעמ' 1484 - 1488 והאסמכתאות דשם)".

השאלה המתעוררת היא למי שייך בפועל סכום הניכוי אשר אמור להיות משולם ע"י המוסד לביטוח לאומי. סוגיה זו מקבלת חשיבות כאשר הטעם כלשהו נפסקת זכאותו של הניזוק לגמלאות לאחר מתן פסק הדין בתביעת הפיצויים. האם מדובר בכספו של הניזוק הזכאי לקבלו?

ואם נדייק השאלה היא מה קורה כאשר נפסק בפסק דין לניזוק הפיצוי לו הוא זכאי, ממנו נוכו כל תשלומי הגמלאות המוסד לביטוח לאומי ששולמו ושישולמו בעתיד, ולאחר פסק הדין שניכה את הסכומים הידועים באותה עת והצפויים להשתלם לניזוק, חל שינוי במצבו של הניזוק אשר משפיע על גובה הגמלאות אשר המוסד לביטוח לאומי משלם לניזוק או על עצם זכותו לקבלם מכוח הוראות חוק הביטוח הלאומי. השכל הישר וההגיון עונים על כך בחיוב. לא כך סבר בית המשפט העליון בפרשת סוב לבן.

עד כמה שהבנתי משגת נושא זה נדון בבית המשפט פעמיים בלבד. ברע"א 2766/02 פלטי נ. המוסד לביטוח לאומי (להלן: "פרשת פלטי") בה לא נכנס בית המשפט לגוף הענין, וברע"א 454/09 טארק סוב לבן נ. המוסד לביטוח לאומי (להלן: "פרשת סוב לבן") שבו ניתן פסק דין בחודש יולי 2011. בפרשת סוב לבן המקרה היה כאמור להלן:

ניזוק תובע מזיק בגין עוולה שבגינה נגרמו לו נזקי גוף. בית המשפט מקבל את התביעה ומחייב את המזיק לפצות את הניזוק. בית המשפט קובע את הנזק לו זכאי הניזוק, לאחר שלוקח בחשבון את כל הפרמטרים הקובעים, מבצע היוון של הסכומים וקובע את סכום הפיצוי. כדי לחשב את הסכום אותו יהיה על המזיק לשלם **לניזוק** מסכום זה הוא מנכה את כל הגמלאות ששולמו וישולמו ע"י המוסד לביטוח לאומי לניזוק בהתאם להוראות חוק הביטוח הלאומי.

לאחר פסק הדין בתביעת הפיצויים, ועוד לפני הדיון בערעור בבית המשפט העליון על פסק דין זה נסתבר כי בוטלה זכאותו של הניזוק לגמלאות בהתאם להוראות חוק הביטוח הלאומי.

מה הדין אם לאחר פסק הדין המוסד לביטוח לאומי מפסיק לשלם לניזוק את הגמלאות אשר לכאורה היה זכאי להן בעת מתן פסק הדין, ואשר נוכו מסכום הפיצויים אשר נקבע לזכות הניזוק בפסק הדין.

התוצאה היתה כי לניזוק נקבע בפסק הדין סכום פיצוי לו הוא זכאי מהמזיק. מסכום זה ניכה בית המשפט את סכום הגמלאות אשר המוסד לביטוח לאומי היה אמור לשלם לניזוק. בין היתר כללו הגמלאות קיצבת ניידות. מאחר והניזוק עזב את ישראל ועבר להתגורר דרך קבע במדינה אחרת לא היה הוא זכאי לקבלת קיצבת ניידות. הניזוק דרש מהמוסד לביטוח לאומי, שאף היה צד בהליך תביעת הפיצויים, להשיב לו את הסכומים שנוכו מסכום הפיצויים שנפסק לזכותו. משסירב המוסד לביטוח לאומי להיעתר לדרישתו הגיש תביעה לבית משפט השלום. בית משפט שלום דחה את תביעתו. ערעורו לבית המשפט המחוזי נדחה, ובקשת רשות הערעור נדונה כערעור שנדחה.

תוצאת פסק הדין מעלה תוצאה קשה הן משפטית והן מוסרית, אשר אין לה לדעתי הצדקה לוגית, משפטית, וחברתית וכנראה דורשת את התערבות המחוקק, כדי למנוע קיפוח עוול ועיוות דין כפי הנוצר, תוך יצירת מקור תקציבי חדש ובלתי צפוי למוסד לביטוח לאומי.

בטרם אכנס לדיון בשאלת ההצדקה לפסק הדין ותוצאותיו אדון בעקרונות הניכויים של גמלאות הביטוח הלאומי מפיצויים הנפסקים לניזוק, הן מכוח הוראות סטטוטוריות והן מכוח הלכות שהן יציר הפסיקה.

ניכוי גמלאות מפיצויי נזיקין

עקרון הניכוי

הכלל הבסיסי בדיני הנזיקין בנוגע לפיצויים המשולמים בגין נזק שנגרם עקב עוולה בנזיקין הוא שאין לחייב מזיק יותר מכפי הנזק שהוא גרם, ויחד עם זאת אין לפצות ניזוק ביותר מהנזק שנגרם לו. כאשר מיטיב משלם פיצויים לניזוק בגין הנזק שגרם המזיק הדבר מקים זכות לתביעת שיבוב כנגד המזיק ממי שהיטיב את נזקו של הניזוק. מכאן הכלל לפיו כל תשלום המשולם לנפגע מכוח חוק מופחת מכל פיצוי לו זכאי ניזוק מהמזיק.

ניכוי גמלאות הביטוח לאומי מפיצויי הנזיקין הוכר ללא ערעור. מלכתחילה לא ניתן היה לחשוב שגמלאות הן "הטבה" לניזוק מעבר לפיצוי הנזק שלהם הוא זכאי. עובדה זו נובעת בין אם מתייחסים לזכות השיפוי, שהוענקה למוסד לביטוח לאומי בחוק, להיפרע מהמזיק את הגמלאות ששילם ושישלם לנפגע, ובין מהטעם שאין הנפגע זכאי לפיצויי כפל בגין נזקו, קרי, גם למלוא הפיצויים מאת המזיק וגם לגמלאות מאת המוסד.

ראשיתה של ההלכה בע"א 61/55 (מגן צ'טווד בע"מ נ' גרוסברג, פ"ד י' 190) (להלן: **"פרשת מגן צ'טווד"**) בו התעוררה השאלה העקרונית, אם זכותו של העובד הנפגע לקבל פיצויי נזיקין בנוסף לגמלאות שקיבל מהמוסד. בהסתמך על סעיף 70 לחוק הביטוח הלאומי שהיה ההוראה החוקית שדנה בנושא זה קובע בית המשפט העליון:

"לדעתנו... כל הסעיף 70 קובע את עקרון של ה- subrogation. הרי, אלמלא הוראתו של סעיף - קטן (ה) יש סכנה שהשופט הקובע את הפיצויים לפי פקודת הנזיקים יתחשב בסכום הגמלה ויפחית במידה זו את סכום הפיצויים. אם כך, נשקפת למוסד סכנה, שזכותו לפי סעיף 70(א) תסוכל, לפי שזכות זו תלויה בכך שהמעביד חייב בתשלום הנזיקים במלואם. אם סכום הפיצויים לפי פקודת הנזיקים יופחת, מניין יגבה המוסד את הפיצוי המגיע לו לפי סעיף 70(א)? סכום זה הוא כעין קרן שמורה בשלמותה לטובת המוסד, שאלמלא כן, ייתכן ולא יהיה באותה קרן כדי לכסות את תביעת המוסד. כללו של דבר, לא זו בלבד שסעיף קטן (ה) אינו סותר את שיטת subrogation כי אם יש לראות בו חיזוק וסיוע לדעתנו שלשיטה זו התכוון המחוקק".

דהיינו, בית המשפט קובע כי זכותו של המוסד לביטוח לאומי להפרע מן המזיק היא בגדר זכות של סוברוגציה המעבירה את זכותו של העובד הנפגע למוסד ומכאן כי על העובד להסתפק בהפרש שבין הפיצויים לגמלאות. סכום הגמלאות, מתוך הפיצויים להם אחראי המזיק, הוא "... כעין קרן שמורה בשלמותה לטובת המוסד...". למעשה מדובר בקרן שמורה למוסד הנוצרת מכך שהמוסד שילם קרן זו לניזוק. ללא תשלומה לניזוק לא היה ניתן לומר כי מדובר "בקרן שמורה" (חשיבות הגדרה זו של "קרן שמורה" ומצב משפטי זה תבוא לידי ביטוי ותתברר בעת שנדון במצב בו סכום "הקרן השמורה" לא יועבר בפועל לניזוק עקב שלילת זכותו של הניזוק לגמלאות לאור הוראות החוק הרלוונטיות מעת לעת).

באותו ענין הוגשה תביעת המוסד ונתבררה יחד עם תביעת הניזוק, משום שבאותה עת לא היתה עדיין בתוקף הוראת סעיף 82(א) של פקודת הנזיקין, המחייב ניכוי הגמלה מן הפיצויים הנפסקים כנגד המעביד, תוך שלילת זכות התביעה של המוסד לביטוח לאומי נגד המזיק שהוא מעבידו של הנפגע. כן נקבע שחובת הניכוי חלה גם כשהפיצוי נפסק לתלויים.

חקיקה זו הביאה להטלת חובה על הניזוק לממש את זכויותיו במוסד לביטוח לאומי. התוצאה היא שכאשר המזיק - המעביד נתבע ע"י העובד וגם ע"י המוסד לביטוח לאומי, המוסד לביטוח לאומי יהיה זכאי להפרע בגין הגמלאות שהוא משלם מבלי שחובתו של המזיק לשלם פיצויים תגדל בעטיו של חוק הביטוח הלאומי משום שאין לייחס למחוקק כוונה להעניש אותו.

התוצאה דומה גם במהופך כשהזכות של הניזוק לא קטנה בשל הדין המחייב ניכוי הגמלאות, ודין זה לא בא לגרוע מזכותו של הניזוק לקבלת נזקיו, משום שאין לייחס למחוקק כוונה להעניש את הניזוק.

סעיף 82 לפקודת הנזיקין (נוסח חדש) מהווה את הפתרון הסטטוטורי לזכות השיבוב כשמדובר במזיק שהוא גם המעביד, כדי שהניזוק לא יקבל כפל פיצוי. באשר למזיק שאינו המעביד קבעה ההלכה הפסוקה כי זכות זו קיימת גם כן לאור סעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי, המקנה למוסד לביטוח לאומי זכות לתבוע את המזיק להשיב את הגמלאות ששילם לניזוק, ומכאן נקבע כי הכלל יציר הפסיקה לפיו המזיק זכאי כי גמלאות אלו ינוכו מהפיצוי שהוא משלם לניזוק. על בסיס עקרון זה התפתחה ההלכה הפסוקה בענין ניכוי גמלאות המשולמות לנפגע גם כשמדובר במזיק שהינו צד שלישי. ביטוי לעקרון הניכוי גם כשמדובר במזיק צד שלישי נותן בית המשפט העליון בע"א 5655/91 מ"י נ' לוי :

"את תגמולי הביטוח הלאומי יש לנכות מן הפיצויים המגיעים לנפגע בין אם התאונה היא תאונת עבודה והמוסד איננו זכאי לתבוע את המעביד ובין אם התאונה איננה כזו והנפגע תובע פיצויים מצד שלישי. חובת הניכוי שרירה וקיימת בין אם היא מעוגנת בהוראת סעיף 82 לפקודת הנזיקין לגבי מעביד ובין אם נובעת מן ההלכה הפסוקה, לגבי צד שלישי. בפסיקה הסתמנו שתי גישות שהביאו לתוצאה זהה. לפי האחת, הטעם לניכוי הגמלאות המשתלמות על ידי המוסד לביטוח לאומי לנפגע, מן הפיצויים שהוא זכאי להם, הוא, שלא להעמיד את המזיק בסיכון כפול באופן שיהיה צפוי לשלם פעמיים, פעם לנפגע ופעם למוסד לביטוח לאומי הנימוק האחר, הוא מניעת תשלומי כפל לניזוק באופן שהניזוק לא יקבל יותר מאשר את הפיצויים המגיעים לו כדי מלוא נזקו מכל המקורות גם יחד. זהו נימוק שבעטיו יש לנכות את הגמלאות בכל מקרה".

כלל זה בדבר ניכוי הגמלאות מכוח סעיף 82(א) לפקודת הנזיקין ו-328 לחוק הביטוח הלאומי סוכם בע"א 1492/05 דואני נ. מלחי :

"ניכוי גמלאות הביטוח הלאומי מפיצוי הנזיקין נתקבל ככלל שלא עורער במשך השנים (קציר, בעמ' 1476). העיגון לניכוי זה מצוי בסעיף 82 לפקודת הנזיקין (בתביעות נגד מעביד) ובפרשנות שהעניקה הפסיקה לסעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי (בתביעה כנגד צד שלישי), ושתיים הן התכליות העומדות בבסיסו: האחת, מניעת מצב בו יקבל הניזוק כפל פיצוי; השנייה, מניעת מצב בו ישא המזיק בכפל תשלום".

ואח"כ סוכם ברע"א 8322/07 המוסד לביטוח לאומי נ. כלל חברה לביטוח בע"מ ע"י השופט ריבלין :

"המנגנון להסדרת היחסים שבין המוסד לביטוח לאומי לבין המזיק ("הצד השלישי") הוא, בראש ובראשונה, פועל יוצא של ההסדר הסטטוטורי ...

....

סעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי מורה כי במקרה בו קמה חבות של המוסד לשלם גמלה לנפגע, ובה בעת קמה, בגין אותו מקרה גם חבות של צד שלישי לשלם פיצויים לאותו נפגע, רשאי המוסד לביטוח לאומי לקבל שיפוי על הגמלאות ששילם, או שהוא עתיד לשלם, מן הצד השלישי.

בפסיקה נקבע גם כי יש לנכות מסכום הפיצויים אשר הניזוק זכאי להם מאת המזיק את אותן גמלאות שאותן נדרש המוסד לביטוח לאומי לשלם לניזוק (ע"א 61/55 מגן צטוויד נ' גרוסברג, פ"ד י 190 (1956); רע"א 3953/01 עמר נ' אליהו חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נז(4) 350 (2003)). כפועל יוצא מן הדין והפסיקה, אין הניזוק זוכה בפיצוי יתר (מן המוסד ומן המזיק גם יחד) ואין המזיק נדרש לשאת בחבות יתר (לניזוק ולמוסד גם יחד).

מקום בו המזיק הוא מעביד – קבועה חובת ניכוי תגמולי הביטוח הלאומי בהוראת סעיף 82(א) לפקודת הנזיקין [נוסח חדש], ובעניין זה, כך נפסק, אין נפקות לשאלה האם תבע כבר הניזוק את הגמלה ואם לאו. כאמור, גם מקום בו המזיק אינו מעביד והוראת סעיף 82(א) לפקודת הנזיקין אינה חלה – נקבע בפסיקה כי יש לנכות את תגמולי המוסד לביטוח לאומי מן הפיצויים בהם מחוייב המזיק.

למוסד כמה זכות השבה כלפי המזיק וזאת מתוקף סעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי. זכות זו נגזרת מכוח עקרונות התחלוף. זכותו של הניזוק עוברת לידי המוסד כדי סכום הגמלאות שהוא מקבל מן המוסד... אשר לניזוק, כבר נפסק כי הוא רשאי למצות את מלוא זכויותיו כלפי המזיק (שאינו מעביד)."

על רקע עקרון זה, קרי, ההכרה שהמיטיב זכאי להשבה של ההטבה מהמזיק כדי שהמזיק לא ישלם פחות מנזקו והמיטיב לא יצטרך לשאת בנזקו של הניזוק, נולד החוק לתיקון דיני הנזיקין האזרחיים (הטבת נזקי גוף) תשכ"ד – 1964 (להלן: "חוק המיטיבים") כדי להעניק זכות זו גם לאחרים שהיטיבו את מרכיבים מוגדרים בנזקו של הניזוק.

המוסד לביטוח לאומי הינו "מיטיב" על פי חובה שבדין במובן החוק לתיקון דיני הנזיקין האזרחיים (הטבת נזקי גוף), תשכ"ד – 1964. זכות זו נגזרת גם מהוראות חוק הביטוח הלאומי המאפשרות לו לתבוע מהמזיק גמלאות ששילם לניזוק. בהתאם להוראות חוק הביטוח הלאומי הוא משלם גמלאות שונות הן במסגרת פגיעות בעבודה והן במסגרת נכות כללית, כאשר אלו גולשות גם אל עבר תלויים ושאיירים. גמלאות אלה כוללות הן טיפולים רפואיים וציוד רפואי, הן גמלאות בעין והן קיצבאות שוטפות ומענקים כספיים שוטפים (קיצבת נכות, קיצבת שירותים מיוחדים ועוד) או תקופתיים (כגון נייודות, סידורים חד פעמיים) או חד פעמיים (דמי פגיעה, מענק נכות).

ההלכה הפסוקה קבעה כי ניזוק אינו רשאי לוותר על הגמלאות להן הוא זכאי או להמירן בפיצוי באופן אחר. היות והנפגע אינו יכול לוותר על גמלאות, והמוסד לביטוח לאומי אינו רשאי להסכים לוותר כזה, ולאור החובה לנכות את הגמלאות מכל ראשי הנזק, ניתן לומר כי גמלאות הביטוח הלאומי למעשה "בולעות" חלק פיצויי הנזיקין מכוח הזכות של המוסד לביטוח לאומי בחוק הביטוח לאומי להיפרע מהמזיק (שאינו מעבידו של הניזוק) את הגמלאות ששילם ואשר הוא עתיד לשלם. במקביל לכך נקבעה חובת ניכוי הגמלאות מן הפיצויים הנפסקים נגד המעביד.

משהוענקה למוסד לביטוח לאומי זכות שיפוי מהמזיק, מן הדין שזכות זו תמומש מתוך הפיצויים שהמזיק חייב בהם. הקטנת הפיצויים להם זכאי הניזוק, בגובה הגמלאות שמשלם המוסד לביטוח לאומי נגד הניזוק, יש בה כדי ליצור את הסימטריה בין הצלעות מזיק-ניזוק - מיטיב. סימטריה זו חייבת כלפי שלושת הצלעות להיות אחידה ולהביא לתוצאה המשולשת: המזיק לא ישלם יותר מפעם אחת, הניזוק יקבל פעם אחת – לא יותר ולא פחות, והמוסד לביטוח לאומי לא יחסר ולא יתנה.

כפי שנראה מאוחר יותר, ובזה בעיקר יתמקד חיבור זה, ההלכות שיוצאות מבית המשפט מקפידות לשמור שהמזיק לא ישלם יותר מפעם אחת, שהמוסד לביטוח לאומי יקבל פעם אחת או יותר, ושהניזוק יקבל פעם אחת או פחות, כשהנשכר מכך הוא המוסד לביטוח לאומי על חשבון הניזוק.

אבל קודם שנגיע לכך נציג את העקרונות הנוגעים ליחסים בין מרכיבי המשולש מזיק - ניזוק - מוסד לביטוח לאומי, ולתכלית עקרונות הניכוי.

תביעת המוסד לביטוח לאומי את הגמלאות

בחוק הביטוח הלאומי, בנוסחו המקורי, מצוי היה סעיף 70, אשר זיכה את המוסד לתבוע "פיצוי על הגמלה ששילם או שהוא עתיד לשלם". אחרי חקיקת חוק הביטוח הלאומי, נהג המוסד לביטוח לאומי להגיש תביעות המזיק בתוקף זכות השיפוי שהוענקה לו בחוק. בתחילה נהג המוסד עפ"י הזכות הנתונה לו, לתבוע גם "צד שלישי" שהיה מעבידו של הניזוק, בין כאשר היה המעביד המזיק היחיד, ובין כאשר יחד עם המעביד נתבע גם מעוול נוסף.

במקרים אלה נוכח שווי הגמלאות מפיצויי הניזוקין שנפסקו לנפגע, ואלו נפסקו לזכות המוסד, כאשר הוא היה זכאי לכך.

לעיתים, לשם ביצוע אותו ניכוי, הורה בית המשפט להזמין את המוסד לביטוח לאומי להצטרף לתביעת הנפגע, כאשר לדעתו היה צורך בנוכחותו של המוסד. במקרים כאלה בית המשפט פסק את הגמלאות למוסד לביטוח לאומי, ולנפגע פסק את יתרת הפיצויים.

במהלך השנים הגיעו המוסד לביטוח לאומי וחברות הביטוח להסכמים בנוגע לתשלום הגמלאות אשר מנוכות ע"י בתי המשפט הפוסקים את הפיצוי לניזוק, ובאים כתחליף לסילוק תביעתו של המוסד לביטוח לאומי. יתכן כי הסכמים אלה לאו דווקא ממצים את מלוא סכום הגמלאות, אך חוסכים זמן ניכר וחוסכים בהתדיינויות.

המצב כיום הוא שברובן של תביעות פיצויים, המתבררות בבתי המשפט, ואשר בהן מתעוררת שאלת ניכוי הגמלאות מן הפיצויים, אין המוסד לביטוח לאומי מתייצב כצד, וכל אשר מוכח בפועל הוא שיעור הגמלאות המשתלמות, והעתידות להשתלם על ידו. לעיתים מתעוררת שאלה מה "הגמלאות התיאורטיות שהמוסד עשוי לשלם שאותן מבקשים לנכות מן הפיצויים. במקרים אלה צריך לשער מה שווי הגמלאות העומדות לניכוי, וכיצד עשוי המוסד לנהוג בעתיד, כאשר יידרש על ידי הנפגע לשלם לו גמלאות. עם זאת קיימות תביעות לא מעטות בהן המוסד לביטוח לאומי מצטרף כצד לתביעה. מצב זה בד"כ הוא כאשר מדובר בתביעות בהן היקף הגמלאות הוא גבוה, או כאשר קיימת אפשרות סבירה בתביעה נגד מזיק שהוא גם מעביד שתיקבע אחריות תורמת של הניזוק, או שקיימים ספיקות לגבי סוגי והיקף הגמלאות שישולמו לניזוק. במקרה כזה פסק הדין שניתן מחייב כפסק דין חלוט גם את המוסד לביטוח לאומי. בענייננו להיבט זה תהיה חשיבות רבה היות והשאלה היא אם כבעל דין שהיה צד להליך תביעת הפיצויים למוסד לביטוח לאומי אחריות מוחלטת כלפי הניזוק ביחס לגמלאות.

תכלית סעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי ותוצאות הוראותיו

כפי שראינו בתחילה הסתמנה המגמה לעקרון שהניכוי מבוסס על זכות הסוברוגציה. בהמשך הנחתה עקרון זה המגמה, שבה נתן בית המשפט דעתו על העדר זכותו של הניזוק לקבל פיצויים וגמלאות כאחד בשל אותה עילת התביעה, קרי, למניעת כפל פיצוי. בהמשך חזר בית המשפט אל העקרון המבוסס על זכות הסוברוגציה של המוסד. זכות זו, המעוגנת, כאמור, בסעיף 328 של חוק הביטוח הלאומי, נחזתה מלכתחילה כמחייבת את בית המשפט לדאוג לקיומה של "קרן שמורה" לטובת הביטוח הלאומי, על ידי הפרשנות שניתנה בע"א 61/55 **בפרשת מגן צ'טווד** לסעיף 70(ה) של חוק הביטוח הלאומי שהפך לסעיף 150 של החוק בנוסחו המשולב, כפי שהלכה זו הוגדרה בדבריו של השופט ברק בע"א 709/80 **פרלמן נ' לוזון**:

"הוראה חקוקה זו (סעיף 150(א) - כיום סעיף 328(א)) של חוק הביטוח הלאומי) קובעת, כי למוסד עומדת הזכות כלפי הניזוק לתבוע פיצוי בגין הגמלה, אשר שולמה על ידיו או שהוא עתיד לשלמה. באה הפסיקה והוסיפה, בדרך הפרשנות השיפוטית, כי משהוענקה זכות זו למוסד, שוב אין הניזוק יכול להפעיל את זכותו שלו- אשר בנעליה נכנס המוסד- שאם לא כן ילקה המזיק פעמיים. על כן מפחיתים מסכום הפיצויים, לו זכאי הניזוק כלפי המזיק, אותו סכום, אשר המוסד זכאי לו על פי הוראות סעיף 150 לחוק הביטוח הלאומי (נוסח משולב), מאת המזיק".

הניכוי מתבצע אך ורק בנוגע לגמלה המשולמת לניזוק עקב מעשה העוולה, כפי העולה מדבריה של השופטת נתניהו בע"א 248/86 עזבון **חננשילי נ' רותם** פ"ד מה(2) 529, 564, שעה שגמלת שאירים שולמה לתובעים, שלא עקב מעשה העוולה :

"בכך יצאה הגמלה מגדר סעיף 150(א) של חוק הביטוח הלאומי (נוסח משולב), תשכ"ח-1968. למוסד אין זכות שיפוי נגד המשיבות (הנתבעות), שהרי המקרה שחייבו לשלם את הגמלה הוא מות האם, שאינו מקנה למוסד עילת תביעה נגד איש. משאין המשיבות צפויות לתביעת שיפוי, אין גם מקום לניכוי הגמלה....".

עוד קבע בית המשפט בענין חובת הניכוי בד"נ 30/83 **כהנקר נ' סהר**, פ"ד לח(4) 543, שבו נדונה שאלת זכות המוסד לקבל שיפוי על הגמלה ממבטחו של רכב, שהיה נהוג בידי נפגע בתאונת דרכים. התשובה שניתנה שם, על יסוד פרשנותו של חוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, הייתה כי מבטחו של הרכב הוא בגדר "צד שלישי", במובן סעיף 328(א) לחוק הביטוח הלאומי, וכתוצאה מכך, הוא חשוף לתביעת שיפוי מטעם המוסד לביטוח לאומי, מכאן גם שיש לנכות מן הפיצויים הנפסקים לנפגע את שווי הגמלאות שהוא מקבל ויקבל מן המוסד לביטוח לאומי. בית המשפט אומר בעמ' 551 :

"כאשר המוסד לביטוח לאומי, בגדר מילוי חובתו על פי דין, משלם גמלאות לנפגע, אך זכאי מכוח זכות השיבוב לחזור על המזיק ("הצד השלישי") כדי להיפרע את אשר שילם לנפגע במסגרת חובה זו, בנסיבות אלה, כאשר המזיק צפוי לתביעה (או נתבע בפועל) על ידי המוסד לביטוח לאומי להשיב למוסד את הגמלאות, ניתן וצריך לנכותן מסכום הפיצויים".

עקרון כללי של חובת הניכוי קיבל ביטוי בבית המשפט העליון בע"א 5655/91 **מ"י נ' לוי** :

"את תגמולי הביטוח הלאומי יש לנכות מן הפיצויים המגיעים לנפגע בין אם התאונה היא תאונת עבודה והמוסד איננו זכאי לתבוע את המעביד ובין אם התאונה איננה כזו והנפגע תובע פיצויים מצד שלישי. חובת הניכוי שרירה וקיימת בין אם היא מעוגנת בהוראת סעיף 82 לפקודת הנזיקין לגבי מעביד ובין אם נובעת מן ההלכה הפסוקה, לגבי צד שלישי. בפסיקה הסתמנו שתי גישות שהביאו לתוצאה זהה. לפי האחת, הטעם לניכוי הגמלאות המשתלמות על ידי המוסד לביטוח לאומי לנפגע, מן הפיצויים שהוא זכאי להם, הוא, שלא להעמיד את המזיק בסיכון כפול באופן שיהיה צפוי לשלם פעמיים, פעם לנפגע ופעם למוסד לביטוח לאומי הנימוק האחר, הוא מניעת תשלומי כפל לניזוק באופן שהניזוק לא יקבל יותר מאשר את הפיצויים המגיעים לו כדי מלוא נזקו מכל המקורות גם יחד. זהו נימוק שבעטיו יש לנכות את הגמלאות בכל מקרה".

בהמשך מדגיש בית המשפט מפי השופט ריבלין את תכלית עקרון זה הטמון בסעיף 328 בע"א 1577/97 המוסד לביטוח לאומי נ. עמית, בעמ' 437 :

"זכותו של המוסד לקבל פיצוי על הגמלה ששילם ועל הגמלה שעתיד הוא לשלם לנפגעים המבוטחים בו, קבועה בסעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי [נוסח משולב], תשנ"ה-1995 (להלן – החוק). הוראה זו מקנה למוסד את הזכות לחזור לצד שלישי החייב לשלם פיצויים לנפגע. זכות זו היא זכות תחלוף (סוברוגציה). זכותו של הניזוק כלפי המזיק גודרת את זכותו של המוסד לביטוח לאומי להשבה. הוא לא יוכל להיפרע מן המזיק מעבר לחבותו של המזיק כלפי הניזוק".

כללים אלה סוכמו ורוכזו ברע"א 9475/02 המגן נ. המוסד לביטוח לאומי (להלן: "**פרשת המגן**") מפי השופט ריבלין:

"חוק הביטוח הלאומי קובע מנגנון להסדרת היחסים המשולשים שבין המוסד לביטוח לאומי, הזכאי (הניזוק) והצד השלישי (המזיק). מערך התשלומים המאוזן הקבוע בחוק, ובהוראות הנורמטיביות שבצדו, בא לשרת הן תכליות "נזיקיות" והן תכליות "סוציאליות". ההסדר הראשוני קבוע בסעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי, לאמור:

(א) היה המקרה שחייב את המוסד לשלם גמלה לפי חוק זה משמש עילה גם לחייב צד שלישי לשלם פיצויים לאותו זכאי לפי פקודת הנזיקין, או לפי חוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, התשל"ה-1975, רשאי המוסד או מעביד שאושר לכך לפי סעיף 343 לתבוע מאותו צד שלישי פיצוי על הגמלה ששילמו או שהם עתידים לשלמה...

הנה כי כן, מקום בו קמה חבות של המוסד לביטוח לאומי לשלם גמלה לנפגע, ובה בעת קמה, בגין אותו מקרה, גם חבות של צד שלישי לשלם פיצויים לאותו נפגע, רשאי המוסד לביטוח לאומי לקבל שיפוי על הגמלאות ששילם או שהוא עתיד לשלם, מן הצד השלישי.

על-פי הדין והפסיקה, יש לנכות מסכום הפיצויים, אשר הניזוק זכאי להם מאת המזיק, את הגמלאות שנדרש המוסד לביטוח לאומי לשלם לניזוק. משמעות הדבר, כאשר מביאים בחשבון גם את הוראת סעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי, היא כי הניזוק אינו זוכה בפיצוי יתר – הן מהמוסד לביטוח לאומי והן מהמזיק, וכי המזיק אינו נדרש לשאת בחבות יתר – הן לניזוק והן למוסד לביטוח לאומי (ראו ע"א 61/55 מגן צ'טווד נ' גרוסברג, פ"ד י 190; ע"א 16/85 עזרא נ' ועקנין, פ"ד מא(1) 649; רע"א 3953/01 עמר נ' אליהו חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נז(4) 350). בכך מוגשמת מטרת הפיצוי בדיני הנזיקין, לאמור – תשלום לניזוק בגין הנזק שנגרם לו והשבת מצבו לקדמותו, בלא "להעניש" את המזיק או להציב את הניזוק במצב טוב יותר מזה שבו היה נמצא אלמלא בוצעה העוולה כלפיו.

מקום בו המזיק הוא מעביד, קבועה חובת ניכוי תגמולי הביטוח הלאומי בסעיף 82(א) לפקודת הנזיקין [נוסח חדש], ובהקשר זה כבר נפסק, כי אין נפקות לשאלה האם תבע כבר הניזוק את הגמלה וקיבל אותה. די בכך שהוא זכאי לקבלה, על-מנת ששווייה ינוכה מן הפיצוי בו יחויב המעביד...."

בית המשפט ממשיך ואומר:

"ההסדר שבסעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי מתאפיין בסימני היכר נורמטיביים, התואמים זכות סוברוגציה ועיקרם – שמירה על תאימות והקבלה במשולש היחסים מזיק-ניזוק-מיטיב" (ע"א 9946/01 אררט חברה לביטוח בע"מ נ' המוסד לביטוח לאומי, תק-על 2003(3) 1765) (להלן: "**פרשת אררט**"). זכותו של המוסד כלפי המזיק היא, מבחינה מהותית, זכותו של הניזוק עצמו, והיא עוברת לידי המוסד מכוח הוראת סעיף 328 הנ"ל, כדי סכום הגמלאות שמקבל הניזוק ושעתיד הוא לקבל בשל מקרה הנזיקין" (ההדגשות שלי. א.ש.).

סעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי מבטא את זכות החזרה של המוסד לביטוח לאומי בתביעת שיבוב מכוח זכות הסוברוגציה הנתונה לו כלפי המזיק. זכות הסוברוגציה של המוסד לביטוח לאומי נוצרה מכוח סעיף 70 ואחריו 150, וכיום סעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי, באה אך ורק כדי לממש את העקרון שהמזיק ישא במלוא נזקו של הניזוק פעם אחת בלבד, וכי המוסד לביטוח לאומי לא יהיה חסר בשל ההטבה שנתן ושיתן לניזוק. הא ותו לא. ההנחה המובנית הנגזרת מכך היא שגם הניזוק

יקבל את מלוא נזקו ולא יותר מכך, היות ואת שלא משלם המזיק ישירות לניזק הוא מקבל מהמוסד לביטוח לאומי שתבע זאת בנעליו. עם זאת, וזאת חשוב להדגיש הזכות היא זכותו של הניזוק.

זכות התחלוף לא באה כתחליף למנגנון נוסף לגביית כספים של המוסד לביטוח לאומי וגם לא כסעיף תקציבי למוסד לביטוח לאומי. זכות התחלוף בוודאי לא נועדה לשמש כלי להעשרת קופתו של המוסד לביטוח לאומי על חשבון מבוטחיו ככלל, ובוודאי לא להעשרת קופתו של המוסד לביטוח לאומי על חשבון הניזוק בפרט. מטרתה האחת והיחידה ליצור זכות – יריבות – ישירה מול המזיק, אשר יחזיר למוסד לביטוח לאומי את ששילם או ישלם לניזוק.

משמעות תוצאה הגיונית ומובנית זו ביחס המשולש הינה כי אם נוצר מצב בו המוסד לביטוח לאומי לא ישלם את הפיצוי אותו התחייב לשלם לניזוק, ואותו קיבל מהמזיק, עליו לשלם לניזוק, אחרת ייחשב למי שהתעשר שלא כדין. תוצאה זו מתבקשת והיא גם הכרחית.

בעניין מגן צ'טווד נפסק כי אין להגביל את חובת הניכוי למקרים שבהם חוייב המזיק לפצות את המוסד אלא זהו סכום שאין הניזוק רשאי לתבוע אותו מן המזיק. כל כך למה? כדי שהניזוק לא "יזכה ביותר מכפי נזקו".

אך אותם דברים ניתן לומר כי כלל זה לא נועד גם כדי שהניזוק יקבל פחות מכפי נזקו, כפי שיקבע בפסק הדין וכפי שיחושב בפסק הדין, כולל היונם של הסכומים ליום פסק הדין.

כפי שאציג בהמשך, מכוח סעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי וכן 82(א) לפקודת הניזוקין, כספי הניזוק המצויים ברשות המוסד לביטוח לאומי, ואשר שולמו לו ע"י המזיק מצויים בידי המוסד לביטוח לאומי אשר אמור לשמור כספים אלה אותם קיבל עבורו כנאמן לכספים אלה ולמסור לו אותם כתשלומים עיתיים כדי להבטיח כי אכן ישמשו לצרכי שיקומו ומחייטו השוטפים.

המוסד לביטוח לאומי הינו למעשה נאמן של הניזוק לשמירת כספי הפיצויים. כשמדברים על כספי הפיצויים מדובר בזכות שניתן לראות אותה כקניינו של הניזוק אשר מוחזק בנאמנות עבורו ע"י המוסד לביטוח לאומי.

זכות השיפוי של המוסד לביטוח לאומי אינה משל עצמו אלא רק מכוח סוברוגציה כפי שנקבע כבר בפרשת מגן צ'טווד (ע"א 61/55), סוברוגציה זו המוסד לביטוח לאומי קנה מההנחה שישלם את מלוא הגמלאות לניזוק. לכן עם כל הכבוד לבית המשפט ופרשנותו את סעיף 328 לחוק, באופן המאפשר למוסד לביטוח לאומי להמנע מלשלם לניזוק כספים אשר לכאורה מחזיק עבורו ושומר עבורו, זו לא הכוונה האמיתית של המחוקק. ההלכה הפסוקה אינה שומרת על תכלית הניכוי כפי שהוגדרה, במקור ומעשירה את המוסד לביטוח לאומי בזכויות של הניזוק תוך עיוות התכלית מיסודה.

כפי שנראה לא כך ראה בית המשפט העליון מצב זה, ותוצאות קביעותיו כי אין לניזוק כל זכות בכספים אשר המוסד לביטוח לאומי קיבל בשמו של הניזוק מכוח סוברוגציה. אין כל הגיון לראות זאת אחרת על אף פסיקת בית המשפט אשר מיטיבה עם המוסד לביטוח לאומי, אך עומדת בסתירה לעקרונות היסוד לפיהם הניזוק יקבל את מלוא נזקו והמזיק ישא במלוא הנזק. לא יותר ולא פחות. על ענין זה נדבר בהמשך תוך ניתוח התכליות והעקרונות של הפיצויים בדיני הניזוקין.

טיבו של הפיצוי בפסק הדין

ההיבטים הסוציאליים של ניכוי הגמלאות

חוק הביטוח הלאומי מטיבו וטיבעו הינו חוק ששורשיו סוציאליים אשר יחד עם העזרה לאזרח/תושב נועד לסייע לכלל הציבור למניעת נטל של זה על כלל הציבור. כחלק ממנהג זה של החוק הוא מעניק גמלאות מסוגים שונים בהתקיים תנאים מוגדרים ונדרשים. בבסיס הוראות אלה טמונה הזכות לביטוח סוציאלי. כחלק מכך הוא משתלב במערך דיני הנזיקין, כאשר מעמדו לכאורה של המוסד לביטוח לאומי המשלם גמלאות לנפגעים/נכים כמיטיב מכוח חוק הביטוח הלאומי אשר זכאי להשבת הטבתו.

דהיינו, חוק הביטוח הלאומי מעניק גמלאות שנועדו לצרכים הראשוניים לאחר פגיעה ואח"כ ככל שיידרש לעתיד. הגמלאות יכולות להינתן ע"י מתן שירותים בעין וכן תשלומים תקופתיים, ומורכבים מסוגים שונים של שירותים – רפואיים, שיקומיים, נכות, סיעוד, נידות וכיו"ב. סכומים אלה אותם משלם המוסד לביטוח לאומי כמיטיב יהיה זכאי לקבל אותם חזרה מהמזיק. עם זאת למרות שהפיצויים בדיני הנזיקין משתלמים בפעם אחת בסכום חד פעמי שנקבע ומוערך ביום מתן פסק הדין, קיים אינטרס ציבורי שסכומים אלה לא יגיעו במלואם בפעם אחת לידי הניזוק, אשר עלול לעשות בהם שימוש לא מושכל, ואחר כך נופל כנטל על הציבור. לכן הכלל הוא שהמוסד לביטוח לאומי כמיטיב משלם את הגמלאות להן זכאי הניזוק ביום פסק הדין באופן תקופתי (חודשי, שנתי וכיו"ב), על אף שאת ההטבה החד פעמית – סכום הפיצויים המהווה של כל הגמלאות הוא מקבל.

מטעמים סוציאליים אלה וטובת הציבור אין הניזוק רשאי שלא לתבוע את הגמלאות או לוותר עליהן, כפי שנקבע בע"א 714/80 גולדברגר נ. בסה :

"אין הניזוק יכול לוותר על הגמלאות, המגיעות לו מהמוסד לביטוח לאומי. ויתור כזה מנוגד למטרת חוק הביטוח הלאומי [נוסח משולב] ונוגד את האינטרס הציבורי להבטיח לניזוקים אמצעי קיום".

המגמה ככלל היא שהניזוק יקבל את הגמלאות אשר סכומן הכולל נוכח מהסכום הכולל לו הוא זכאי בתביעת הפיצויים, בתשלומים תקופתיים שישולמו לו בעתיד כמפורט בהלכה שנקבעה בפרשת המגן (רע"א 9475/02):

"אם אמרנו כי מבחינת עקרונות דיני הנזיקין אין קושי של ממש במתן האפשרות לניזוק, הזכאי לתגמולים, לתבוע את מלוא נזקו מן המזיק, תוך ויתור על התגמולים, הרי שלא בהכרח כך הוא גם מבחינת העקרונות הסוציאליים שביסוד חוק הביטוח הלאומי".

וכן :

"מטרת החוק ברורה וגלויה. המטרה היא להבטיח אמצעי קיום מתאימים למבוטחים, לתלויים בהם ולשאידיהם, כל אימת שהכנסותיהם פוחתות או נעלמות לחלוטין מאחת הסיבות שהחוק דן בהן, כמו במקרה של פגיעה בעבודה, אבטלה, לידה, פטירה וכדומה... בתשלום סכום חד-פעמי טמונה הסכנה של הוצאת הכספים ובזבוזם בבת-אחת או הפסדם כתוצאה מהשקעה לא בטוחה או לא טובה. ברור איפוא, שהסכם על קבלת תשלום חד-פעמי המלווה בויתור על התשלומים התקופתיים המגיעים מהמוסד על-פי החוק, שם מטרה זו לאל.

בדרך כלל, שמורה הזכות לאדם לוותר או להסכים לוותר על טובת הנאה או יתרון שמעניק לו חוק שנעשה לטובתו ולהגנתו באופן אישי. לא כן הדבר כאשר במקביל לזכות האישית של הפרט, מאינטרס הציבור הוא שהזכות האישית תישמר ותקויים הלכה למעשה. במקרה כזה אין הפרט בן-חורין לעשות בה כרצונו, ברצותו - מקבלת ונהנה ממנה, וברצותו - מוותר הוא עליה. על אינטרס הציבור אין בכוחו לוותר. כאשר החוק מדבר בלשון ציווי מוחלט ובהתקיים התנאים הקבועים בו הוא מטיל על גוף ציבורי חובת תשלום פלוני ללא סייג, אין אפשרות לגוף לא לשלם או לשלם פחות מהמגיע, ולנהנה לוותר עליו. עובדה היא שהמוסד,

כמוסד בעל יעוד חברתי וציבורי, שוקד לפרסם ברבים ולהביא לידיעת ציבור המבוטחים והנהנים את זכויותיהם החוקיות וממריצם לממשם הלכה למעשה.

...

לפי זה, בהתקיים התנאים הקבועים בחוק, חובה על המוסד לשלם גמלאות ואין הוא רשאי שלא לשלם אף אם הזכאי מוכן לוותר עליהם כלפי המוסד או לטובת צד שלישי.

והשופט קיסטר הוסיף:

המחוקק קבע לו כעקרון, כי התשלומים יגיעו לידי המבוטח מדי חודש בחדשו כדי לספק את צרכיו של המבוטח ואין המבוטח רשאי לומר 'ברצוני לקבל לידי סכום כסף מראש ואני אדאג לעצמי ובידי אפשרות השקעה המבטיחה את עתיד'. המחוקק קבע גם במפורש את המקרים בהם ישולם מענק ולא קצבה, או בהם רשאי המוסד לשלם מענק במקום קצבה למבוטח בהסכמתו. והנה לגבי נפגעי עבודה מצינו הוראה כזאת בסעיף 70 לחוק. לפי הוראות אותו סעיף מתן מענק במקום קצבה אפשרי רק לגבי נכה שדרגת נכותו אינה פחותה מ-25% והתנאי הוא שלדעת המוסד יש לו הכנסה קבועה, המספיקה לפרנסתו, או סיכוי מבוסס לפרנסה כאמור. במקרים אחרים אין המוסד רשאי להסכים לתשלום מענק במקום קצבה ובוודאי שבית-המשפט לא יוכל להרשות דבר שהוא מנוגד לחוק.

לגבי התלויים בנפגעי תאונות עבודה אין הוראה דומה לזו אשר בסעיף 70, ואין המוסד רשאי להסכים לעקיפת חוק על-ידי הסדר שיביא לאותה תוצאה".

גישה פטרנליסטית זו שטעמים לצידה מובנת לכאורה ואף רצויה. ברם גישה זו מאבדת "מחינה" כאשר בוחנים את הגמלה שנשללה ואת הסיבה לשלילתה. ואכן בפרשת המגן מדגיש בית המשפט את הביטחון הסוציאלי הגלום בגמלאות לאור מעמדן המשפטי כלפי צד ג':

"אכן ברורה המגמה הסוציאלית שעומדת מאחורי הלכת אלמוהר, וזו גם נתמכת בהוראת סעיף 135(א) לחוק הביטוח לפיה 'זכות לגימלת כסף אינה ניתנת להעברה, לערבות או לעיקול בכל דרך שהיא אלא לשם תשלום מזונות המגיעים מהזכאי לגמלה לפי פסק דין...'. ואף-על-פי-כן, וכדברי חברי השופט מלץ בע"א 311/85 הנ"ל, 'לא יהיה זה מיותר לשקול ולבדוק את ההלכה הנ"ל מחדש'.

דא עקא שגם העניין שלפנינו אינו מתאים לדיון אשר כזה..."

על עקרון זה חזר בית המשפט העליון לאחרונה בפסק דינו מיום 27.8.2012 ברע"א 2941/10 לה נסיונל חברה ישראלית לביטוח בע"מ נ. המוסד לביטוח לאומי. בפסק דין זה מצמצם בית המשפט עוד יותר את האפשרויות שיש לניזוק לקבל את מלוא הפיצוי לידי ע"י שמרחב את היקף תחולתו ופרשנותו של סעיף 329 לחוק הביטוח הלאומי אשר נותן בידי המוסד לביטוח לאומי אפשרות לזקוף את הפיצויים שקיבל הניזוק על חשבון הגמלאות שזכאי להן.

ממשיך בית המשפט ומחדד קביעה זו ואומר כי אין להבחין בסוג הגמלה אלא הכלל נוגע לכל סוגי הגמלאות:

"גמלאות המוסד לביטוח לאומי נכפות על הנפגע (באותה פרשה היו אלה התלויים בנפגע), הר כגיגית, גם מקום בו אין הוא חפץ בהן ומבכר להיטיב את נזקיו בדרך של פיצוי חד-פעמי מידי המזיק. טעם ההלכה – האינטרס הציבורי העומד ביסודו של חוק סוציאלי זה. ודוק: בפרשת אלמוהר דובר בקצבאות וגמלאות המוקנות לתלויים, אולם ספק אם נתכוונה ההלכה לצמצם עצמה לאלה בלבד.

אכן, מה לי גמלת תלויים, אשר נדונה בפרשת אלמוהר, מה לי גמלת ניידות, שבה מדובר כאן – זו וגם זו, ביסודן תכלית סוציאלית דומה, כלומר, להבטיח אמצעי קיום מתאימים לזכאים על-פי החוק. נכה שאינו נייד יתקשה לעבוד למחייתו ולהשתלב בחברה הסובבת אותו. אכן, "שיקולים אלה של האינטרס הציבורי יפים הם לא רק לעניין קצבת הנכות אלא גם לעניין גימלאות אחרות, שהניזוק זכאי להן... כדי להבטיח שיקבלן כשיהיה נזקק להן לצורך ולמטרה שלהם נועדו" (ע"א 714/80, 728 גולדברגר נ' בסה, פ"ד לז(3) 109, 116).

בהנחה שהגמלה שייכת לניזוק, ניקח למשל מקרה בו אין תלויים ואדם נפטר. ברגע פטירתו לכאורה מאבד חלק מזכאותו לגמלאות. אם היינו רואים את סה"כ הגמלאות כרכושו לא היתה כל בעיה להעביר זאת ליורשיו.

יותר בולט המצב כשבוחנים את פרשת סוב לבן, בהנחה שכספי הגמלאות שייכים לו. במקרה זה עזב הניזוק את הארץ זמן קצר לאחר פסק הדין, ולאור הוראות חוק הביטוח הלאומי מאחר ואינו תושב איבד את זכאותו לגמלאות – במקרה זה את גימלת הנכות ואת גימלת הניידות. גימלת הנכות לא נוכתה היות והסכום הוקפא עד לתביעתו את המוסד לביטוח לאומי. לעומת זאת הכיר המוסד לביטוח לאומי בזכאותו לגימלת ניידות שנוכחה וזו נשללה ממנו.

מה ההגיון שלא להחזיר לו את הגמלאות כשקרסה נקודת המוצא לפיה יש להניח כי המוסד לביטוח לאומי ישלם לניזוק את הגמלאות, עקרון מוביל בניתוח של עקרון הניכוי? במקרה זה קורסת גם הדוקטרינה הסוציאלית והפטרנליסטית, שהרי, אם בכלל, הניזוק שעזב למדינה אחרת יפול לנטל על המדינה אליה עבר. אם כך, ואם המוסד לביטוח לאומי אינו מתכוון לשלם את הגמלאות שניכה זמן קצר לפני כן, ומאחר וההגיון הסוציאלי אינו רלוונטי, ניתן לומר כי אין מניעה לתת לניזוק את הסכום הכולל של גמלה זו אשר נוכה מסכום הפיצויים שקיבל מהמזיק. ניתן גם לאפשר לו לקבל את מלוא הגמלאות בדרך נוספת, עפ"י חוק הביטוח הלאומי, ולהוות את כל הגמלאות להן זכאי בהתאם לתקנות ההיוון ולשלם לו אותן, שכן גם העקרון המונע ממבוטח היוון גמלאותיו חסר משמעות. אין כל היגיון משפטי המאפשר לשלול את סכום הפיצויים אותם קיבל הניזוק עבור ניידות כאשר גימלת הניידות שחושבה והוונה הופחתה מהפיצוי לו היה זכאי.

הדרך הדיונית והמשפטית לקביעת הפיצוי לניזוק

הפיצוי לניזוק מכומת בפסק הדין וניתן עפ"י הנתונים הידועים או שניתן לשער אותם ביום פסק הדין. הפיצוי שנקבע כולל את כל ראשי הנזק להם זכאי הניזוק. לאחר שסכום כולל זה נקבע בפסק הדין עובר בית המשפט בשלב שלאחר קביעת הפיצוי לשערך ולכמת את שווי כלל הגמלאות ששולמו עד אותו מועד ואשר ישולמו בעתיד. ההפרש בין שני סכומים אלה הוא אשר משולם ע"י המזיק ישירות לניזוק. הכלל על פיו נקבע את הניכוי הוא באופן שקובעים את הפיצוי הכולל, עבור כל ראשי הנזק, לו זכאי הניזוק מהמזיק. מסכום כולל זה מפחיתים את כלל הגמלאות ששילם ושישלם המוסד לביטוח לאומי לניזוק, ללא קשר לראש הנזק בגינו משלם את הגמלאות. הפיצוי אותו ישלם המזיק לניזוק הוא ההפרש. אם המוסד לביטוח לאומי היה צד להליך זה יקבע באותו פסק דין זכויותיו כלפי המזיק מכוח סעיף 328, ומכוח הסוברוגציה בנוגע לזכויותיו של הניזוק. המזיק יחוייב לשלם למוסד לביטוח לאומי את סכום הגמלאות אשר שילם או צפוי לשלם לניזוק. הניזוק מצידו יוצא מהנחה הגיונית וסבירה שהמוסד לביטוח לאומי ימשיך וישלם את הגמלאות, וככל שיתנער מחבותו זו, גם כשהדין מתיר לו להתנער, יחזיר לו את הזכויות שנטל בהיותו בנעליו. אם המוסד לביטוח לאומי אינו צד אזי יהיה רשאי לתבוע את המזיק בתביעת שיבוב מכוח סעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי.

זאת וגם זאת, לזכות הניזוק כלפי המזיק זוקפים את סכום הפיצוי לו הוא זכאי, כשהוא מהווה, קרי, בערכו של מלוא הסכום במועד פסק הדין אף שלא שולם במועד פסק הדין אלא ישולם בעתיד. ניתן לומר כי כבר בשלב זה מקבל סכום מופחת מזה שהוא זכאי לו לכאורה כלומר, מדובר בניכוי כפול

שעושים לניזוק. כשכבר בשלב ראשון לכאורה מופחת הסכום המשולם לניזוק בערך ההיוון, אף שהניזוק לא מקבל אותו מראש במלואו, אלא יקבל את הגמלאות העתידיות שהמוסד לביטוח לאומי ישלם לו אותן לשיעורין. אם בעתיד תישלל גמלה זו או אחרת ע"י המוסד לביטוח לאומי לאור הוראות חוק הביטוח הלאומי בגין שינוי הזכאות לגמלה זו, ילקה הניזוק פעם נוספת, אם לא יחוייב המוסד לביטוח לאומי לשלם לו את אותה גמלה שחוק הביטוח הלאומי שולל ממנו.

התוצאה היא שבמקום שהניזוק יקבל מיידית מהמזיק את כל הסכום לו הוא זכאי, לוקח על עצמו המוסד לביטוח לאומי את התפקיד השומר הנאמן, מתוך מטרה סוציאלית שהינה ראויה כשלעצמה אך שלא נועדה להעשיר אותו, כשלצורך כך אף רואים את הניזוק כמי שקיבל את מלוא הפיצוי במועד פסק הדין, אף כי בפועל יקבל גמלאות חודשיות מהמוסד לביטוח לאומי.

היקף הפיצוי לניזוק בפסק הדין בתביעת הפיצויים

עפ"י ההלכה הפסוקה יום מתן פסק הדין הוא היום הקובע לקביעת היקפו של הפיצוי. רוצה לומר, הסכום שנקבע ביום פסק הדין לו זכאי הניזוק הוא הקובע, וכל שינוי שיחול מאוחר יותר אין לו כל נפקות (בכפוף לתרמית, הונאה, מצג שווא וכד'). מאחר והיום הקובע הוא יום פסק הדין אזי סכום הפיצוי לו זכאי הניזוק הוא זה שנקבע ביום פסק הדין, קרי, **הסכום בו חוייב המזיק**, דהיינו, **הסכום ששילם המזיק בתוספת הגמלאות**. להצגה זו תהיה חשיבות רבה בבואנו להציג את עמדות בית המשפט בנוגע למעמד הגמלאות מול הפיצוי.

בית המשפט לצרכים מסויימים רואה את הפיצוי כסכום הכולל בו חייב המזיק (והכולל מן הסתם את הגמלאות), אך לצרכים אחרים, כמו בפרשת סוב לבן, לצורך חיוב המוסד בהשבתן, פירש בית המשפט כי המצב הקובע ליום פסק הדין לענין היקף הפיצוי הוא סכום הפיצוי המשולם ישירות לניזוק ע"י המזיק, קרי, הסכום לאחר ניכוי הגמלאות, ואם חל שינוי בעתיד בנוגע לחיוב בתשלומן לא משתנה. לכן הוא רואה תביעה להשבת גמלאות שנגבו מכוח הסוברוגציה לתביעת הניזוק כנסיון לשנות מתוצאת פסק הדין.

גישה זו לדעתי בטעות יסודה, והביאה לתוצאה הבלתי הגיונית, בלתי סבירה, ושגוולת מזכויות הניזוק, שקיבלה ביטוי בפרשת סוב לבן. תוצאה זו לכאורה הופכת את המוסד לביטוח לאומי לבעלים של זכותו של הניזוק, אף אם הוא אינו ממלא אחר הציפיה כי ימשיך ויתמיד לשלם לניזוק את הגמלאות. על פסיקה מוטעית זאת והשלכותיה אעמוד בהמשך בדיון בפסק הדין בפרשת סוב לבן.

ההלכה היא כאמור כי במועד מתן פסק הדין נקבעת זכותו של הניזוק. לכן **במועד זה** קיימת לניזוק זכות לפיצוי שנקבע בפסק הדין בסכום הכולל את כל גמלאות ותשלומי המוסד לביטוח לאומי. מכיוון שכך התוצאה היא שכל שינוי במצבו של הניזוק לאחר פסק הדין אינו מקים לו עילה חדשה בשל שינוי זה וכל זכויותיו מוצו בפסק הדין.

נניח לדוגמא שמצבו של ניזוק הוחמר מאוד, לרבות עקב בגין נזקים בלתי ממונים, אשר לו היו ידועים ביום פסק הדין, היו הסכומים שנפסקו גבוהים בהרבה. ברור הוא שעילתו מוצתה ואין הוא יכול לתבוע את המזיק פעם נוספת בשל השינוי שחל. אם אינו יכול לחזור למזיק בשל שינוי כזה, מדוע מאידך יש להפחית מהתשלומים אשר זכאי להם ביום פסק הדין, ונלקחו בחשבון לצורך הפחתתם, אם חל שינוי בזכאותו של הניזוק לקבלת גמלאות, למשל בשל שיפור במצבו הרפואי, או כמו בפרשת סוב לבן אם הניזוק הפסיק להיות תושב ואז חדלה זכאותו לגימלת ניידות שהופסקה.

כפי שאין להוסיף לניזוק על מה שנפסק ביום פסק הדין כך אין להפחית או לגרוע מהקדן (בעין או בכסף) העומדת לזכותו בגין כל ראשי הנזק כפי שנקבעו, אשר תשלומם בסכום חד פעמי לא התאפשר מטעמים סוציאליים וטעמים פטרנליסטיים.

הערה: לו נניח היו המל"ל והמזיק הסכם לפיו יופחתו הגימלאות על מנת להקטין את חיובו של המזיק לא היה הדבר תופס שכן אין שני צדדים יכולים לעשות הסכם "לרעת צד שלישי"

טיב זכויות הניזוק בכספי הגמלאות

אם כך לאחר שהצגנו את האופן בו נפסק הפיצוי בפסק דין נשאלת השאלה האם אכן הניזוק הוא בעל הזכויות בשווי הגמלאות שלו הוא זכאי מהמוסד לביטוח לאומי וישבו מחזיק עבורו המוסד.

ברע"א 3953/01 פרלה עמר נ. אליהו חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נז(4) 350 להלן: "פרשת פרלה עמר", מתייחס בית המשפט בעמ' 356 לטיב והיקף זכותו של הניזוק:

"מקום שקמה בו למוסד לביטוח לאומי זכות השבה כאמור כלפי המזיק, **יש להפחית מן הפיצויים שהניזוק זכאי להם מאת המזיק** את התגמולים שהניזוק קיבל, ושעתיד הוא לקבל מאת המוסד לביטוח לאומי. בידי הניזוק הזכות לדרוש את תשלום היתרה (סכום הפיצויים בהפחתת תשלומי המוסד) מידי המזיק" (ההדגשה שלי. א.ש.).

הנה מילותיו המפורשות של בית המשפט המבטאות באופן ברור מה הוא היקף זכויותיו של הניזוק. הניכוי נעשה מסכום הפיצויים **מסכום הפיצויים שהניזוק זכאי מהמזיק**. מכאן שגם בית המשפט רואה את הניזוק כמי שזכאי למלוא סכום הגימלאות.

אין אף מילה או הוראה בסעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי או בסעיף 82(א) לפקודת הנזיקין, או בחוק המיטיבים, ולא אף חוק אשר קובע כי הזכות לפיצויים שנפסקים לטובת הניזוק, לרבות הגמלאות, אינה שייכת לניזוק או יוצאת מרכושו של הניזוק לטובת צד ג' כלשהו, לרבות המוסד לביטוח לאומי. אין אף הוראה בדין המעבירה את קניינו של הניזוק, שנפסק בפסק הדין בתביעת הפיצויים לקניינו של צד ג'. יתירה מזו, סעיף 303 לחוק הביטוח הלאומי קובע כי "זכות לגמלת כסף אינה ניתנת להעברה, לערבות או לעיקול בכל דרך שהיא...". העובדה שזכויות הניזוק אינן ניתנות להעברה לצד ג' או לשעבוד היא הנותנת שמדובר בזכויות המוקנות לניזוק, ולו בלבד.

אם נמשיך ונחדד זאת ונוסיף לכך את הוראות חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו אשר קובע כי אין שוללים קניינו של אדם ללא חוק, הרי זכויותיו של הניזוק בפיצויים, כולל גמלאות המוסד לביטוח לאומי, היה בגדר זכות יסוד.

לא ניתן לומר כי שווי הגמלאות הגיעו להחזקתו של המוסד לביטוח לאומי שלא עפ"י זכות שבדין, אלא מכוח סעיפים 328 לחוק הביטוח הלאומי ו-82 לפקודת הנזיקין (נוסח חדש). זכות זו שבדין נובעת מכוח סוברוגציה בנוגע לזכותו של הניזוק לפיצויים מהמזיק. קרי, היות וכשמדובר בגמלאות, בזכותו של הניזוק עסקינן, הזכות בכספי הגמלאות הינה זכותו של הניזוק ולא זכותו של המוסד לביטוח לאומי. היטיב להגדיר זאת השופט ריבלין בפרשת המגן:

"ההסדר שבסעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי מתאפיין בסימני היכר נורמטיביים, התואמים זכות סוברוגציה.... **זכותו של המוסד כלפי המזיק היא, מבחינה מהותית, זכותו של הניזוק עצמו**, והיא עוברת לידי המוסד מכוח הוראת סעיף 328 הנ"ל, כדי סכום הגמלאות שמקבל הניזוק ושעתיד הוא לקבל בשל מקרה הנזיקין" (ההדגשות שלי. א.ש.).

בע"א 8673/02 פורמן נ' גיל, פ"ד נח(2) 375 (להלן: "פרשת פורמן") מציג בית המשפט בעמ' 380 את טיב היחס המשולש ניזוק – מזיק – מיטיב בנוגע לפיצויים:

"מטרת הפיצויים בדיני הנזיקין היא לפצות את הניזוק על הנזק שנגרם לו ולהשיב את מצבו לקדמותו, ולא להעניש את המזיק או להציב את הניזוק במצב טוב מזה שהיה ניצב בו אלמלא בוצעה

העוולה כלפיו. על-כן סך הכספים שיקבל הניזוק מאת המוסד לביטוח לאומי ומאת המזיק יחדיו לא יעלה על 100% מהנזק שנגרם לו".

אמנם ההתייחסות של בית המשפט היא לא להעניש את המזיק ולא להיטיב עם הניזוק בפיצוי יתר. אבל אמירה זו נכונה גם בהתחשב "בשמירה על התאימות", מפרשת המגן דלעיל, לגבי היחסים בין כל אחד ממרכיבי היחס המשולש. דהיינו המטרה לא להעניש אף אחד ממרכיבי המשולש וגם לא להעניש אף אחד מהם.

ואכן בפרשת המגן הוסיף השופט ריבלין ואמר :

"במשוואת היחסים שבין המזיק, הניזוק והמוסד לביטוח לאומי, חותר החוק להגיע לתוצאה מאוזנת. עקרונות היסוד של תורת הפיצויים מחייבים להימנע מפיצוי-יתר כמו גם מחבות-יתר" (ההדגשה שלי. א.ש.).

על רקע זה בפסק דין שניתן לאחרונה בע"א 3106/10 בשטקר נ. בית החולים סורוקה מציג בית המשפט עקרון זה מכיוונו של סעיף 328 ותכליתו :

סעיף 328(א) לחוק הביטוח הלאומי [נוסח משולב], מעניק איפוא למוסד לביטוח לאומי זכות להגיש תביעה כנגד מזיק, אשר התחייב בנזיקין לפצות ניזוק בגין נזק שגרם לו, ואשר בגינו משלם המוסד לביטוח לאומי גמלאות לניזוק. התכלית העומדת בבסיס הוראת סעיף 328 הנ"ל היא כפולה :

"משום שאין 'להעניש' את המזיק, בגלל זכותו של המוסד [לביטוח לאומי], הרי מן ההכרח היה לנכות מן הפיצויים הנפסקים לנפגע, אשר שומה על המזיק לשלם למוסד... [וכן משום] שאין הנפגע זכאי לפיצויי כפל בגין נזקיו, כלומר למלוא הפיצויים מאת המזיק ולגמלאות מאת המוסד". (ראו : דוד קציר פיצויים בשל נזקי גוף 1476 (2003) ; ע"א 5557/95, 6881 סהר חברה לביטוח בע"מ נ' אלחדד, פ"ד נא(2) 724, 749-750 (1997))."

כלומר אין להעניש את המזיק עקב זכות המוסד לביטוח לאומי ואין הנפגע זכאי לפיצויי כפל. דהיינו, זכויותיו של המזיק מוגנות. זכויותיו של המוסד לביטוח לאומי מוגנות. האם ייתכן שלקורבן, הנפגע – הניזוק, אין הגנה על פיצויי הנזיקין שזכאי להם בשל העוולה נגדו? האם הגולם קם על יוצרו? נראה שאת העובדה שאין "להעניש" ניזוק, ואת זכותו למלוא הפיצויים, רואה בית המשפט כמובן מאליו שאין צורך להדגישו, שכן לא יעלה על הדעת כי מי מבין הניזוק או המוסד לביטוח לאומי יגרע מהפיצויים המגיעים לו לטובת עצמו.

ועוד נוסיף כי בפסיקתו של בית המשפט העליון שזורה באופן קבוע הקביעה כי כספי הגמלאות זכותו של הניזוק הם ולא של המוסד. כך למשל נקבע בפרשת פרלה עמר בעמ' 357 :

"זכותו של המוסד לביטוח לאומי היא, מבחינה מהותית, זכותו של הניזוק עצמו, אשר המוסד נכנס לנעליו" (ההדגשה שלי. א.ש.).

ובעמ' 358 :

"אם תובע המוסד פיצוי, את זכותו של הניזוק המבוטח הוא תובע" (ההדגשה שלי. א.ש.).

ובפרשת עמית עמ' 437-438 :

"זכות תביעה זו פורשה בפסיקה כזכות שבתחלוף. והתוצאה : זכותו של הניזוק כלפי המזיק גודרת את זכות המוסד לביטוח לאומי להשבה".

וברע"א 1518/11 המוסד לביטוח לאומי נ. עיריית רמת גן קובע בית המשפט העליון מפי השופט ריבלין:

"זכותו של המל"ל, כזכות תחלוף, מוגבלת עד לתקרת זכותו של הניזוק"

כאמור מכוח עקרון הסוברוגציה זכותו של המוסד לביטוח לאומי הינה זכותו של הניזוק ולא זכותו של המוסד, ויחד עם זאת הינה עד לתקרת זכותו של הניזוק. אך מובן הוא כמובן, וחסר כל הגיון אחרת, לקבוע כי מיטיב זכאי להחזר הטבה אם לא ישלם אותה או כל חלק ממנה. האם יש לראות את המוסד לביטוח לאומי כחריג לכך? התשובה היא כמובן שלילית הן חוקית, הן חוקתית (חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו) הן משפטית והן לוגית. אין שום מקור חוקי המעניק למוסד לביטוח לאומי זכות זו, ולא ניתן לראות את סעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי או סעיף 82(א) לפקודת הניזוקין כמעניקים לו זכות כזאת. אכן עקרון זה הובע ע"י השופט ריבלין בפרשת המגן:

"תנאי מוקדם, והכרחי, לקיום עילה על-פי ההסכם, הוא תשלום גמלאות על-ידי המוסד לביטוח לאומי. ההסכם צמח מן ההסדר שנקבע בסעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי, ובבסיסו ההנחה כי המוסד לביטוח לאומי משלם גמלאות לנפגע. על כן, מקום בו מתקיימות נסיבות המחייבות הפעלה של סעיף 329 – וכך הוא בענייננו – ממילא לא קמה למוסד לביטוח לאומי עילה לפי ההסכם, ביחס לסכום הזקיפה".

ההנחה כי תנאי הוא שהמוסד משלם את הגמלאות לצורך זכותו לדרוש שיפוי מהמבטחות מכוח ההסכם ביניהם, חייבת לחול גם ביחס לצלע השלישית במשולש מזיק – ניזוק – מיטיב.

איזון זה מקבל ביטוי מפורש בקביעת בית המשפט בפרשת המגן:

"ההסדר שבסעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי מתאפיין בסימני היכר נורמטיביים, התואמים זכות סוברוגציה ועיקרם – שמירה על תאומות והקבלה במשולש היחסים מזיק-ניזוק-מיטיב" (ע"א 9946/01 אררט חברה לביטוח בע"מ נ' המוסד לביטוח לאומי, תק-על 2003(3) 1765). זכותו של המוסד כלפי המזיק היא, מבחינה מהותית, זכותו של הניזוק עצמו, והיא עוברת לידי המוסד מכוח הוראת סעיף 328 הנ"ל, כדי סכום הגמלאות שמקבל הניזוק ושעתיד הוא לקבל בשל מקרה הניזוקין" (ההדגשה שלי. א.ש.).

כן קובע בית המשפט העליון מפי השופט ריבלין ברע"א 805/06; ע"א 8319/07; רע"א 4241/08 המוסד לביטוח לאומי נ. קרנית-קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים:

"החבות לפי ההסכם היא בגין גמלאות המשולמות לנפגע בתאונת דרכים, וזאת במקום שבו חברת הביטוח אחראית לפי הדין לפצות את הנפגע" מכוח היותה המבטחת של השימוש בכלי רכב שהיה מעורב בתאונת הדרכים בגינה משתלמות הגמלאות לנפגע..." (ההדגשה שלי. א.ש.).

לכן אם המוסד אינו משלם לניזוק את הגמלאות אין הוא זכאי לתבע ולקבלן מהמזיק – המבטחות – וממילא המזיק – המבטחות חייב לשלם סכום זה לזכאי, קרי הניזוק.

כיוון נוסף ממנו אפשר להתבונן על טיב זכויותיו של הניזוק בגמלאות שנוכו, והנותן ביטוי נוסף למצב המשפטי הברור לפיו כספי הגמלאות הינם מלכתחילה עם מתן פסק הדין כספי הניזוק, ונשארים כספיו בעתיד, ניתן להסיק מהאפשרות שיש לניזוק בתנאים מסויימים לבקש היוון הגמלאות. אם מכירים לו בזכות זו והמוסד לביטוח לאומי היה מבצע את ההיוון ומשלם לניזוק בסכום אחד את כל כספי הגמלאות היה עולה על הדעת לדרוש ממנו השבתן אם בעתיד לאחר תשלומן חל שינוי השולל מהניזוק את הגמלאות? מדוע אם כן המצב שונה אם נשמרה המסגרת של תשלום באמצעות גמלאות.

יצויין כי פסק הדין בפרשת המגן מתייחסת השופטת חיות לאיזון שהופר במשולש ניזוק מזיק מוסד עקב מצב של כפל פיצוי לו זוכה הניזוק עקב הצהרה כוזבת יחד עם סכנה לתשלום כפל פיצוי ע"י המזיק. על אותו משקל דברים להם מתייחסת השופטת חיות, גם במקרה של הפסקת תשלום הגימלאות ע"י המוסד לביטוח לאומי לניזוק מופר איזון זה בו נפגע הניזוק ונשכר המוסד. לאור פרשת סוב לבן האם אין לומר כי יש לראות בחוסר איזון זה אפליית המוסד לטובה והעשרתו על חשבון הניזוק?.

חוק עשיית עושר ולא במשפט מגדיר בסעיף 1 התעשרות שלא כדין באופן הבא :

א. מי שקיבל שלא עפ"י זכות שבדין נכס, שירות או טובת הנאה (להלן : הזוכה) שבאו לו מאדם אחר, (להלן: המזכה) חייב להשיב את הזכייה...

ב. אחת היא אם באה הזכייה מפעולת המזכה או בדרך אחרת."

ניתן לומר כל עוד מחזיק המוסד לביטוח לאומי בגמלאות לצורך תשלומן לניזוק, מצב שעמד בבסיס הקביעה בפסק הדין בתביעה לפיצויים מחזיק הוא בגמלאות אלה כדין, ואין לדבר על עשיית עושר שלא כדין. מרגע שאינו משלמן לניזוק, ותהא הסיבה אשר תהיה, חייב הוא להשיבה לניזוק, אחרת עושה המוסד לביטוח לאומי עושר ולא במשפט. קל וחומר כאשר זכות זו, זכות יסוד של הניזוק היא הנהנית מהגנת חוק יסוד : כבוד האדם וחירותו. בענין הטענה כי יש בשלילת הזכות לגמלאות לאחר ניכויין בפסק הדין נדון בפרק נפרד.

עוד נוסיף לעניין זה כי לא רק שניתן לראות שלילת זכות זאת כהתעשרות שלא כדין של המוסד לביטוח לאומי ע"י הניזוק אלא פסיקתו של בית המשפט העליון בפרשת סוב לבן יוצרת מעין סעיף תקציבי חדש ונוסף לתקציבו של המוסד לביטוח לאומי. חוק הביטוח הלאומי לא הגדיר את הזכויות לגמלאות כמרכיב בתקציבו של המוסד לביטוח לאומי או כאחד ממקורות תקציבו ולא כסעיף תקציבי נוסף, ואין לראות בשלילת הגמלאות מהניזוק משום כוונה להוסיף לתקציבו של המוסד לביטוח לאומי או להעשירו על חשבון גמלאות שנפסקות לניזוקים ונוכו מהסך הכולל של הפיצויים לניזוק.

אפשר לראות את המוסד לביטוח לאומי כנאמן של הנהנה בכספים אלה, הן לתשלומים השוטפים והן לביטחון הסוציאלי של הניזוק. יחסי נאמנות אלה נוצרו בין היתר מטעמים סוציאליים המונחים בעקרונות חוק הביטוח הלאומי ותכליתו. יחסים אלה חלים על כספי הניזוק על מנת להבטיח כי אכן הפיצוי ישמש למטרותיו בתשלומים עתידיים אשר יאפשרו יישום המטרות החברתיות העומדות מאחוריו, ומאחורי עקרון ניכוי הגמלאות, לרבות חוסר יכולתו של הניזוק לוותר על זכויותיו במוסד לביטוח לאומי, וחובתו של הניזוק לממש את זכויותיו כלפי המוסד לביטוח לאומי כתוצאה מהאירוע הניזוקי.

זכויותיו של הניזוק בעקבות חוק יסוד : כבוד האדם וחירותו

ניתן לומר כי חוק יסוד : כבוד האדם וחירותו העמיד את זכויותיו של האזרח במעמד של זכות חוקתית. חוק זה חל על כל זכות, ובתוכה גם זכותו של הניזוק לפיצוי בגין פסק דין שניתן לטובתו. כתוצאה מחקיקתו נוצרה דוקטרינה, ככל שלא היתה עד חקיקתו, לפיה כספי הגמלאות המנוכים מן הפיצויים להם זכאי הניזוק שייכים לו בלבד.

המהלך של פסיקת הפיצוי ע"י בית המשפט הינו במס' שלבים : ראשית פוסק בית המשפט את סכום כלל הפיצוי לו זכאי הניזוק עפ"י כלל ראשי הנזק החלים על המקרה תוך כדי ביצוע היוון של כל ראש נזק. שנית, ככל שיש אחריות תורמת של הניזוק קובע בית המשפט את שיעור האחריות התורמת של הניזוק. שיעור זה מופחת מכלל הפיצויים שנקבעו קודם לכן. בשלב השלישי קובע בית המשפט מהם

סכומי הגמלאות אשר אותם קיבל הניזוק וכן את אלה שאמור הוא לקבל, תוך ביצוע היוון של הסכומים העתידיים אשר הניזוק אמור לקבל מהמוסד לביטוח לאומי. רביעית, בית המשפט קובע מה הפיצוי אשר נותר למזיק לשלם לאחר ניכוי כלל הגמלאות, ככל שתהיה יתרה כזאת.

התוצאה מהליך זה היא ברורה. **סכום הפיצויים שנקבע ע"י בית המשפט לניזוק לאחר הפחתת שיעור האחריות התורמת ככל שהיתה כזאת, הינו רכוש הניזוק ולמעשה בגדר קניינו.**

בהתאם לחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו אין לפגוע בקניינו של אדם ללא חוק מפורש המאפשר זאת. אין די בפרשנות שניתנת אלא יש צורך בחקיקה מפורשת.

אין בחוק, ואין בפרשנות שניתנה ע"י בית המשפט עפ"י עקרונות הניכוי של גמלאות כל חובה לראות סיבה לשלילת זכויותיו של הניזוק עקב אירועים מאוחרים יותר שאירעו ואשר לאור הוראות חוק הביטוח הלאומי שוללים את גמלה בהתרחש אירוע כזה.

זכויותיו של הניזוק, וכפועל יוצא מזה קניינו, נקבעו ביום פסק הדין. גם העובדה שמטעמים סוציאליים של הגנה על הניזוק משולם הפיצוי על דרך של גמלאות תקופתיות אינה צריכה להשפיע על מכלול זכויותיו. זכויותיו של הניזוק כוללות את סך כל הגמלאות שעתיד לקבל. פגיעה בהיקף או גובה תשלום הגמלאות יש בו כדי לשנות את המצב בעת מתן פסק הדין, ועל כן היא לכאורה אסורה. התרחשות אירוע אשר לו היה מתרחש בעת מתן פסק הדין היה שולל את הגמלה אינה צריכה להשפיע על אשכול זכויותיו הכספיות של הניזוק בגין הנזק. אילו היה מתרחש אותו אירוע ששולל את הגמלה ביום מתן פסק הדין היה הנידון מקבל את סכום הגמלה לידי מיידית, היות וזו לא היתה מנוכה מסך הפיצויים שנקבעו לניזוק. שלילת הזכות בהתרחש אותו אירוע לאחר מתן פסק הדין איננה מעוגנת בחוק ואין אותו אירוע יכול להביא לשלילת זכות שכבר הוקנתה לניזוק.

היבט אחר שבו ניתן להתבונן על הסוגיה של תשלום הגמלאות מכיוונו של חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו נוגע לביטחון הסוציאלי. ניתן לראות את הזכות לביטחון סוציאלי כזכות יסוד המהווה מרכיב חשוב וחיוני בשמירה על כבוד האדם. כמו כן ניתן להניח כי המוסד לביטוח לאומי ימשיך וישלם את הגמלאות.

לכן ניתן להבין ולקבל את העקרון לפיו אין ניזוק זכאי לוותר על זכויותיו לגמלאות מהמוסד לטובת קבלת מלוא הפיצוי מהמחזיק כפי שהדבר מקבל ביטוי לאורך פסיקתם של בתי המשפט. עם זאת, מרגע שנשללה ע"י המוסד לביטוח לאומי הזכות לגמלה מסויימת שנוכחה מהפיצוי, ממילא נשמט טיעון זה ומאבד את יסודותיו, שהרי ממילא המוסד לביטוח לאומי מפסיק לשלם לניזוק את הגמלאות. דווקא אז, כשהמוסד מחליט להפסיק את תשלום הגמלאות, עצם תשלום סכום הפיצוי במלואו בתשלום אחד יגשים את הזכות לביטחון סוציאלי, בכך שהניזוק יקבל את מה שקבע בית המשפט בפסק הדין שיש לשלם לניזוק בגין נזקי הגוף שנגרמו לו. תשלום כזה ימלא את כלל התכליות של פיצוי בדיני נזיקין לפיו המזיק משלם פעם אחת הניזוק מקבל פעם אחת, וכל עוד המוסד לביטוח לאומי משלם את הפיצוי על דרך של תשלומים תקופתיים, ישמור הדבר על המטרות הסוציאליות שעומדות מאחורי תשלומים אלה. ברגע שהמוסד לביטוח לאומי החליט שלא לשלם את הגמלאות יהיה הניזוק (וגם עזבונו) זכאי לכל יתרת הגמלאות שלא ישולמו.

פסק הדין ברע"א 454/09 סוב לבן נ. המוסד לביטוח לאומי - משמעותו ותוצאותיו

פרשת פלטי

פרשת פלטי בבית משפט השלום

קדם לפרשת סוב לבן מקרה דומה בת.א. (י-ם) 6395/00 פלטי נ. המוסד לביטוח לאומי. בתביעת הפיצויים, לה היה המוסד לביטוח לאומי צד, טען הניזוק כי הוא צפוי לחזור לעבודה, וכי לאור רמת הכנסתו הצפויה צפוי המוסד לביטוח לאומי שלא לשלם את הגמלאות שלהן היה זכאי בעת פסק הדין בהתחשב ברמת ההכנסות הידועה בעת מתן פסק הדין. למרות זאת בית המשפט ניכה מהפיצויים להם היה זכאי הניזוק את סכומי הגמלאות אותן צפוי היה לקבל עפ"י הראיות והנתונים בעת מתן פסק הדין. זמן קצר לאחר מתן פסק הדין נסתבר כי התחזית אותה הציג הניזוק נתממשה וכי המוסד לביטוח לאומי אינו מתכוון לשלם את הגמלאות לאור הוראות חוק הביטוח הלאומי. הניזוק הגיש תביעה בבית משפט שלום בה תבע את המוסד לביטוח לאומי להשבת הגמלאות שהיה צפוי לקבל ואשר נוכח מהפיצויים שנפסקו לזכותו.

בפסק הדין שנותן בית משפט השלום (השופט כרמי מוסק) מצב זה אינו מטריד את בית המשפט היות ולדבריו נוסח סעיף 328(א) לחוק הביטוח הלאומי קובע: "רשאי המוסד או מעביד... לתבוע מאותו צד שלישי פיצוי על הגמלה ששילמו או שהם עתידים לשלמה...". מכיוון שכך ומאחר והחוק מתייחס לתשלומים עתידיים למד בית המשפט כי כוונת המחוקק היתה לניכוי הגמלאות כפי שיהיו בעת בירור התביעה, ללא קשר לתשלום בפועל.

עם כל הכבוד מדובר בעיוות מוחלט המאין את תכלית סעיף 328(א) שמטרתו היא כפי שנקבע בהלכה הפסוקה (ר' ע"א 727/87 שור נ. בן הרוש, פ"ד מד(3) 142 (להלן: "**פרשת שור**")) מחד לחייב את הניזוק לפנות למוסד לביטוח לאומי לקבלת הגמלאות שהוא זכאי מהמוסד לביטוח הלאומי ומאידך להביא לכך שהמזיק לא ישלם יותר ממלוא הנזק ושהניזוק לא יקבל יותר ממלוא הנזק. בהתייחס סעיף 328(א) לחוק הביטוח הלאומי לתביעה של תשלומים עתידיים נקודת המוצא היתה שאלו ישולמו בפועל. הניכוי נועד למנוע כפל פיצוי ולא חסר בפיצוי, הא ותו לא.

לכן ממשיך וקובע בית המשפט מדובר לתפיסתו בהסדר מיוחד בחוק הצופה פני עתיד ומביא בחשבון כי יתכנו שינויים בנתונים שבעת מתן פסק הדין, אך אינו קובע השלכות ותוצאות באופן שהשינוי יגרור הערכה או פסיקה מחודשת. ברור שאין בין דברים אלה לבין תכלית דוקטורינת ניכוי הגמלאות ותשלומי מיטיבים דבר, שכן לא לכך נועדו דיני הניכוי, ובוודאי לא לגזילת חלק מהפיצויים הנפסקים לניזוק.

אין כל רבותא בקביעת בית המשפט לפיה כוונת סעיפים 328(א) ו- 330 לחוק הביטוח הלאומי היה להביא לבירור כלל התביעות יחדיו וכי הדבר ייעשה עפ"י הנתונים הידועים בעת בירור תביעות אלה, שהרי ממילא אין בידיו לערוך חישובים או קביעות תיאורטיים לנתונים שלא התקיימו. הניכוי מבוצע על סמך הנתונים הידועים בעת מתן פסק הדין, כשהנחת היסוד היא שהגמלאות ישולמו. תביעת המוסד לביטוח לאומי מבוססת גם היא על נקודת מוצא זו. כדי למנוע כפל פיצוי מחזיק המוסד לביטוח לאומי את זכויותיו של הניזוק **מתוך כספי הפיצויים שנפסקו לניזוק**.

כדי לבסס את מסקנתו זה מוסיף בית המשפט השלום בהמשך:

"ואכן, פסקי הדין בתביעות נזיקין, ונזקי גוף בפרט, בנויים בחלקם או ברובם, בפרט באשר לסכומים הנפסקים עבור נזקים בעתיד, על הערכות השערות ונתונים, הידועים לבית המשפט בעת מתן פסק הדין... לא יעלה על הדעת, כי לאחר שניתן פסק הדין, גם אם יהיה שינוי בנתונים מסויימים, ניתן יהיה לבקש דיון מחודש בסכומים שנפסקו".

לא מובנת כלל קביעה תמוהה זאת. מה הקשר בין **אי תשלום** חלק מהפיצוי שנפסק להערכות והשערות שנעשות. כל הערכות וההשערות נעשו חושבו ונלקחו בחשבון בעת קביעת סכום הפיצוי לניזוק.

בע"א 448/97 המרמן נ. חסן, פ"ד מג(3) 810 נדון מקרה בו נקבעו ההערכות עפ"י הראיות, לרבות ניכוי שווי גמלה לאור קיומו של סיכוי שינוי בעתיד של אחוז הנכות שנקבע, ובית המשפט לקח סיכוי זה לצורך הערכת הפיצוי וקובע כי מוצדק לנכות מהפיצוי בגין אפשרות זאת, ואומר בעמ' 819:

"אם אמנם קיים סיכוי סביר, שאחוז הנכות שייקבע למשיב על-ידי הוועדה הרפואית של המוסד לביטוח לאומי יגדל בגין נכותו הפסיכיאטרית, סכום הניכוי של גימלאות המוסד לביטוח לאומי יגדל גם הוא. ואכן, הנני סבור, שהוכח לפני בית המשפט, שיש לכך סיכוי, אם יפעל המשיב בכיוון זה, ... ונראה לי, שהיה די בראיות שלפני בית המשפט, כדי לקבוע ניכוי נוסף בשיעור זה".

אכן סכום הנזק נקבע בין היתר על פי השערות והערכות כאלה. אולם **משהערכות אלה נעשו, מתקבעת התוצאה ליום פסק הדין. ביום זה כל הסכום שנקבע הוא קניינו של הניזוק**, כאשר את חלקו של הסכום, לאחר ניכוי הגמלאות, מקבל ישירות מהמזיק, ואת החלק הנוסף הגמלאות מהמוסד. אין כל צורך לאחר פסק הדין להעריך דבר בנוגע לגובה הפיצוי שנפסק ואין צורך בדיון מחודש. למעשה **אין מדובר בשינוי בנתונים של גובה הפיצוי בפסק הדין אלא רק באמצעי התשלום או אופן ביצוע תשלום הפיצוי ולא בסכומו**. כל עוד משלם המוסד את הגמלאות נשאר המצב כמות שהוא. מרגע שמפסיק לשלם, ואין כל חשיבות לסיבה להפסקת התשלום, יש להעביר זאת לניזוק כחלק מרכושו. הפסקת תשלום הגמלאות אינה חלק מהערכת סכום הפיצוי, אלא להיפך, ההערכות יוצאות מנקודת מוצא וודאית שהגמלאות ישולמו.

בית משפט שלום מסכם נקודה זו וקובע:

"לפיכך, גם אם היה שינוי בנתונים, שהתוצאה העולה ממנו הייתה כי קצבאות או הטבות להן זכאי התובע גדלות, לא ניתן היה לבקש השבה מהתובע, כך לא ניתן כיום, לדרוש מהנתבע השבת סכומים לתובע, עקב שינוי בנתוני שכרו הגורמים להפסקת תשלום קצבת הנכות הכללית".

קביעת בית המשפט בענין זה סובלת מכשל לוגי. **הסדר הניכוי אינו מביא בחשבון כל שינוי בערך המוחלט של הפיצוי שנקבע בפסק הדין. הסדר הניכוי משמעו הסדרת אופן ביצוע תשלום הפיצויים שנקבעו בפסק הדין בנוגע למרכיב הגמלאות בלבד. אין בו דבר עם שינוי גובה הפיצוי שנפסק לניזוק.**

כמו כן גם ההשוואה שעושה בית המשפט אינה לענין. בית המשפט מערבב בין קביעת הפיצוי בבית המשפט כפסק דין חלוט לבין קיצבאות עתידיות שלהן יהיה זכאי הניזוק לאחר מתן פסק הדין. קיצבאות משלם המוסד לביטוח לאומי אינן תלויות בקיומה של זכות תביעת שיבוב. בהרבה מקרים, ואף ברוב רובם, משלם המוסד לביטוח לאומי קיצבאות גם ללא קיום גורם מזיק או זכות שיבוב. הדוגמא הפשוטה ביותר, ואף הקרובה לענייננו הינה תביעת מעביד כמזיק. אין למוסד לביטוח לאומי זכות חזרה אליו ואם יעלו הגמלאות בעתיד לא יהיה לו מקור להשבה. לכן אם הקיצבאות יעלו אין בכך כל רבותא שכן יש לראות זאת כחלק מתפקידו של המוסד לביטוח לאומי. אפשר לראות מצב זה כפי שהמוסד משלם קיצבאות גם כאשר אין לו צד שלישי מזיק ממנו ניתן להיפרע, או כאשר מדובר במזיק שהינו מעבידו של הניזוק. זה חלק ממהות תכליתו של המוסד לביטוח לאומי, וכך יש לראות גם מצב בו נוצר צורך להגדלת הקיצבאות לאחר פסק הדין". בית המשפט העליון אמר דברים דומים ברע"א 3953/01 בפרשת פרלה עמר בעמ' 356:

"אכן, ייתכן שהמוסד לא יוכל להשיב לידיו את מלוא התגמולים במקרה כזה, אך בכך אין ולא כלום, ואין זה המקרה היחיד שנמנעת מן המוסד ההשבה. המוסד אינו משיב לידיו את כל התגמולים בהתקיים התנאים האמורים בסעיף 330 לחוק הביטוח הלאומי. המוסד אינו משיב לידיו את כל התגמולים גם בכל מקרה שאין בנמצא מזיק החב במקרה שבגיניו הם משתלמים ...".

המסקנה, שאותה מנסה בית המשפט להציג, שאם תעלה הנכות יצטרך המוסד לשלם מבלי שהוא חוזר אל המזיק איננה מביאה בהכרח למסקנה שיש לפגוע בזכויות שנוכו והביטוח הלאומי קיבל.

הביטוח הלאומי הינו חוק סוציאלי בטיבו ובמהותו. הביטוח הלאומי משלם גמלאות בגין נכות או נכות מעבודה גם כאשר אין מזיק ואין לו ממי להפרע. ולכן שינוי המגדיל את הקצבאות אינו צריך להוות שיקול מדוע לפגוע בנפגע כך שיקבל פחות מנזקו כשהביטוח הלאומי מתעשר על חשבוננו.

דווקא עקרון הביטוח הלאומי והיותו סוציאלי אינו מחייב סימטריה בין המצב של שינוי המגדיל את הגימלה לכזה שמקטין את הגימלה. מטיבם של הדברים זה טיבו ומהותו של המל"ל.

בהמשך פסק דינו מצביע בית המשפט על ההיבט הנורמטיבי חוקי למסקנותיו ואומר:

"אין כל הוראות חוק המורה כי אם יחול שינוי בנתונים לאחר סיום כי אז ייערך חישוב מחדש או החזר כלשהו".

מאחר ואמירה זוהי הובעה גם בפרשת סוב לבן בבית המשפט העליון נרחיב עליה בהמשך בעת הדיון בפסק הדין בפרשת סוב לבן. אבל נביע בקצרה את עמדתנו לאמירה זו.

זכותו של הניזוק לפיצוי ולסכום הפיצוי נקבעה והוכרה בפסק דין חלוט. מדובר על כן בזכות קנויה של הניזוק. זכות זו נובעת מעקרון הניכוי שהוא יציר הפסיקה ולא החוק. זכותו של המוסד לביטוח לאומי להחזיק בכספי הניזוק מסתיימת ברגע בו החליט להפסיק לשלם. כספי הניזוק מצויים בידי המוסד לביטוח לאומי כפקדון כל עוד הוא מחוייב לשלם את הגמלאות לניזוק.

תורת המשפט מלמדת כי מי שמבקש לשלול זכויות מוקנות ממשנהו חייב להצביע על הוראת חוק המקנה לו זכות זו. עקרון זה עלה למעמד של ערך חוקתי עם חקיקת חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. בעל הזכות אינו צריך להצביע על הוראת חוק המקנה לו זכות בקניינו. נהפוך הוא, על המוסד לביטוח לאומי להצביע על הוראת חוק אשר מיטיבה איתו ולפיה זכויותיו של הניזוק הופכות להיות לזכויותיו.

ברור כי אין הוראת חוק כזאת, שכן הדבר הוא מובן מאליה וחובת ההשבה קיימת והכרחית ללא צורך בהוראת חוק.

על פסק דינו של בית משפט השלום הוגש ערעור שהתגלגל בהמשך לבקשת רשות שהוגשה לבית המשפט העליון ברע"א 2766/02 פלטי נ. המוסד לביטוח לאומי. ביום 9.2.03 ניתן פסק דין בהליך זה בו בית המשפט העליון דן כערעור.

פרשת פלטי בבית המשפט העליון

בבית המשפט העליון נטען כי בערעור שהוגש על פסק הדין בתביעת הפיצויים הודיע הניזוק בבית המשפט העליון כי חל שינוי מאז פסק הדין והמוסד לביטוח לאומי בינתיים שלל את גמלת הנכות מהניזוק והוא שומר לעצמו את כל הטענות בשל כך. המוסד לביטוח לאומי, שהיה צד לערעור, לא הביע הסתייגות מאמירה זאת. ימים אחדים לאחר הצהרה זאת הניזוק הגיש לבית משפט השלום תביעה נגד המוסד לביטוח לאומי להשבת כספי הגמלאות. בית המשפט העליון אומר דברים אלה:

"שתי הערכאות יצאו מן ההנחה כי פסק דינו של בית המשפט המחוזי בבאר שבע בת.א. 33/92 הוא חלוט ויש בו משום מעשה בית-דין כלפי המערער. לאחר שעיינו בפסק דין של בית משפט זה בע"א 5361/98, שלשונו הובאה לעיל, אנו סבורים כי קיים ספק בהנחתן של הערכאות הקודמות כי לפנינו פסק דין חלוט שהוא בבחינת מעשה בית-דין. כי הרי בפסק הדין של בית משפט זה נאמר במפורש "רשמנו לפנינו הודעת מר קין כי הביטוח הלאומי

הפסיק לשלם בגין קצבת נכות כללית, וכי המערער שומר על זכויותיו כלפי הנוגעים בדבר". נראה, אפוא, כי טרם הוכרע העניין של הפסקת תשלומי הקצבאות על ידי המוסד לביטוח לאומי. על רקע זה יש להבין את הגשת התביעה החדשה על-ידי המערער בסמוך למתן פסק הדין בבית משפט זה. יצוין, כי המוסד לביטוח לאומי היה משיב בערעור והוא לא הסתייג מדבריו של בא כוח המערער... ששמר על זכויותיו בעניין הנדון. בנסיבות אלה ספק רב, כאמור, אם צדקו הערכאות הקודמות בנושא מעשה בית-דין. יתרה מזו, אפשר אף שלאור הנוסח המיוחד של פסק דינו של בית משפט זה בע"א 5361/98, עדיין ניתן לחדש את הערעור. ההוא".

אם כך נראה כי מה שעומד לנגד עיניו בתביעה שמגיש ניזוק נגד המוסד לביטוח לאומי להחזר גמלאות שנוכו מתביעת פיצויים ושהמוסד לביטוח לאומי אינו משלם הוא קיומו של פסק דין חלוט. כמו כן נראה כי יש משמעות להיותו של המוסד לביטוח לאומי בעל דין בהליכי תביעת הפיצויים.

כדאי להוסיף ולהדגיש כי בתביעת הפיצויים דן בית המשפט בטענת הניזוק כי אין לנכות את הסכום הצפוי להתקבל כגמלאות מהמוסד לביטוח לאומי לפיה אם יקבע כי מידת הפגיעה ביכולת השתכרותו של הניזוק אינה מגיעה לכדי רמת המינימום הדרושה עפ"י חוק הביטוח הלאומי, לא יהיה זה ראוי להניח כי הניזוק ימשיך לזכות בקיצבה מהמוסד לביטוח לאומי. בית המשפט דחה טענה זו נקבע כי התשתית על פיה נקבעים הפיצויים הינה זו הקיימת והמוכחת בעת מתן פסק הדין, והניכויים של תגמולי המוסד לביטוח לאומי יהיו בהתאם לקביעה פנימית של המוסד לביטוח לאומי. אם כן טענה זו הוכרעה לכאורה וגם היא חלק מפסק הדין החלוט. למרות שלכאורה טענה זו הוכרעה כאמור מציג אותה בית המשפט העליון בפסק דינו כאילו לא הוכרעה. נראה כי גם הוא מסתייג לכאורה מניכוי תגמולים שאין המוסד לביטוח לאומי מתכוון לשלם ועל כן פטר עצמו מהכרעה לגוף העניין וקבע כאילו נושא זה לא הוכרע, לא בפסק דינו של בית משפט מחוזי בתביעת הפיצויים ולא בערעור על פסק דין זה בבית המשפט העליון, ולכן קובע כי לא ניתן לדבר על פסק דין חלוט ועל מעשה בית דין. נראה אם כן כי דעתו לא היתה נוחה מהתוצאה, ולכן מצא מפלט בטענה דיונית כשהוא פוטר עצמו מלדון בטענה המשפטית לגופו של ענין. ניתן היה להניח שכאשר יבוא ענין זה לפתחו יתקן עיוות זה. לא כך קרה בפרשת סוב לבן ואין אלא להצטער על כך, שכן נראה ששיקולים שאינם לענין הכריעו את התוצאה (כמו הסכנה לריבוי תביעות בעתיד).

כפי שנצביע בדיון בפרשת סוב לבן בית המשפט נתפס לכלל טעות לוגית מובנית בהנחתו קיומו של פסק דין חלוט, היות ואין מדובר בתקיפת פסק הדין עצמו שהוא אכן חלוט, אלא מדובר בתביעה המתייחסת לאופן בו משולם סכום הפיצויים שנפסק בפסק הדין, או לאופן מימושו לצורך קבלת מלוא סכום הפיצויים שנקבעו בפסק הדין החלוט.

פרשת סוב לבן – מבט ביקורתי

על מנת לתת את הרקע לפסק הדין בבית המשפט העליון בפרשת סוב לבן, נציג את תחילתו של ההליך בפסקי הדין שניתנו בתביעה בבית משפט השלום ובערעור בבית המשפט המחוזי ונימוקיהם.

פרשת סוב לבן בבית משפט שלום

בית משפט השלום בת.א. 12718/06 סוב לבן נגד המוסד לביטוח לאומי דחה את התביעה. בית המשפט קובע כי אין יריבות בין התובע למוסד לביטוח לאומי מהטעם:

ש"המוסד לביטוח לאומי תבע שיפוי מהמזיק – המבטחות, ובכך הוציא אל הפועל את זכותו (ההדגשה שלי. א.ש.) לנכות את סכום הגמלאות מסכום הנזק שנפסק. אך זכות זו אינה הופכת את הכספים ששילמו המבטחות למוסד לביטוח לאומי לכספי הניזוק ומשכך, אין לאחרון עילת תביעה כלפי המוסד לביטוח לאומי".

האומנם זה היחס המשפטי המשולש של זכויות מזיק – ניזוק – מוסד? נראה כי כבר כאן לא ראה בית המשפט להבחין הבחן היטב לעניין טיב זכותו של המוסד לביטוח לאומי. זכותו של המוסד לביטוח לאומי איננה זכותו העצמאית לתבוע שאינה תלויה בניזוק. זכותו של המוסד לביטוח לאומי נגזרת מזכותו של הניזוק מכוח "הסוברוגציה" (כפי שנקבע כבר בעניין מגן צטווד). המוסד לביטוח לאומי אינו תובע משל עצמו אלא את זכותו של הניזוק הוא תובע. כלומר זכותו של המוסד לביטוח לאומי הינה זכותו של הניזוק.

לכן גם אם סבר בית המשפט כי אין לניזוק זכות לתבוע את המוסד לביטוח לאומי או כי הכספים ששילמו המבטחות אינם כספיו של הניזוק הנימוק שנתן שגוי על פניו. מדובר **בסכום כסף שנוכה מסכום הפיצויים שנפסק לניזוק** למטרת תשלומו בתשלומים על דרך גמלאות.

לכאורה בכך, ובשל היעדר יריבות אותה קבע, יכול היה בית משפט השלום לסייג את פסק דינו בתביעה. אלא שכנראה לא היה שלם עם תוצאה זו ובחר להמשיך ולדון גם לגופן של טענות הניזוק. לצורך כך בית המשפט מצטט את הדברים שנאמרו בע"א 30/80 מדינת ישראל נ' דוד אשר, פד"י לה(4), 788:

"אפשר בהחלט שנפגע, אשר זכה לפיצוי מסוים על נזקיו, יתאושש בעתיד ובדרך כלל, תוך שהוא עושה שימוש נכון בכספי הפיצויים ויצליח להשתכר כבעבר-אם לא מעבר לכך. באותה מידה, אפשר שלמרות סכום הפיצויים שקיבל הנפגע ימשיך מצבו להתדרדר והשתכרותו בפועל תפחת ותלך, הרבה מעבר לסכום ששימש מרכיב או נתון בחישובי השופט. פסק הדין הוא שמציב סוף פסוק לספקות והשערות אלה ואין לחזור ולדוש בו, מפקידה לפקידה, על פי ההתרחשויות שבפועל בחיק העתיד-לא במקרה שהשתכרות הנפגע גדלה מהמשוער ולא כשפחתה מהמשוער. צריך להיות סוף להתדיינות".

ומוסיף בהמשך את הדברים הבאים:

"לאור תנאי אי הוודאות המאפיינים, כאמור, תביעות בגין נזקי גוף, נתגבש הכלל לפיו הפיצויים בגין נזקי גוף נקבעים על פי המצב הקיים וכפי שניתן לצפותו ביום פסק הדין בערכאה הראשונה, הפער בין התחזית שביום הדיון לבין המציאות עשוי לפעול לטובת כל אחד מן הצדדים-המזיק או הניזוק." (ראה ע"א 2005/03 גילה ברנר ז"ל נ' אריה ברנר ואח' דינים עליון כרך עמ, 522).

באשר לפסק הדין בע"א 30/80 הנ"ל אין הדבר דומה לראיה. בית המשפט מבקש ללמוד מהדברים המצוטטים את ההיפך שנובע מתכלית דיני הנזיקין והניכויים. בע"א 30/80 נדונה שאלת שינוי שחל בהשתכרותו של הניזוק לאחר מתן פסק הדין. בית המשפט קובע שחישוב הפסד ההשתכרות בנוי על אומדנים הערכות והשערות אפשריות לעתיד שנעשה בעת מתן פסק הדין ולכן אין לחזור ולבחון ראיות מחדש אלא פסק הדין שם סוף פסוק לנושא זה.

פסק דין זה דן בגובה הפיצוי שנפסק לניזוק, ובדרישת הניזוק מהמזיק להוסיף לפיצוי שנקבע בפסק הדין. הוא מתייחס **ליחסים שבין המזיק לניזוק** לענין היקף הנזק. הוא אינו נוגע כלל לניכוי הגמלאות שמשלם המוסד לביטוח לאומי ואינו דן ביחסים שבין ניזוק - מיטיב. ניכוי הגמלאות איננו חלק מתחשיב והערכת הפיצוי הכולל לניזוק, שכן הניכוי נעשה לאחר שנקבע סכום הפיצויים לו זכאי הניזוק עפ"י כלל ראשי הנזק.

אמנם צודק בית המשפט כי תנאי אי הוודאות מכתירים גיבוש הפיצויים עפ"י המצב הקיים ליום פסק הדין. אך טועה בית המשפט בנקודת המוצא לפיה הפיצויים שנקבעו הם אותו סכום ששולם עפ"י פסק הדין ע"י המזיק. הפיצוי לו זכאי הניזוק בפסק הדין מורכב מהסכום אותו משלם המזיק בתוספת הגמלאות שמשלם המוסד לביטוח לאומי. פיצוי כולל זה נקבע עפ"י תנאי אי הוודאות. דהיינו, בתוך סכום הפיצוי, שנקבע עפ"י המצב הקיים ביום פסק הדין נכללים הניכויים של גמלאות

המוסד לביטוח לאומי. כדי שהפיצוי שנקבע ישולם חייבים סכומי הגמלאות להיות משולמים לניזוק. אך מובן הוא אם כן שבית המשפט טועה לחלוטין בנקודת המוצא.

למעשה מדובר בכשל לוגי מובנה של תפיסת עקרון הפיצויים והשתלבותם עם הניכויים. הכלל הוא שהפיצוי נפסק לניזוק לאחר בחינת כלל ראשי הנזק להם הוא זכאי. עם קביעתם, זה סכום הפיצוי שנקבע בפסק הדין החלוט לו זכאי הניזוק מהמזיק. ניכוי הגמלאות הינו למעשה מנגנון הנוגע אך ורק לאופן בו ישולם הפיצוי במלואו, כך שאת סכום הפיצוי שנקבע בפסק הדין בניכוי הגמלאות **ישלם המזיק**, ואת יתרת הפיצוי המהווה את הגמלאות **ישלם המוסד לביטוח לאומי**. הניזוק יקבל בתוצאה הכללית את מלוא הפיצוי שנקבע בפסק הדין. מכוח הוראות סעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי נכנס המוסד לביטוח לאומי בנעלי הניזוק ותובע חלק זה מהמזיק.

לכן אין כל סתירה בין סעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי ולכלל לפיו המועד הקובע לקביעת הפיצוי הוא מועד פסק הדין ולהיקף (סכום) הפיצוי לו זכאי הניזוק. אדרבא, אם המוסד לביטוח לאומי אינו משלם את הגמלאות הוא מסכל את זכויותיו של הניזוק כפי שנקבעו בפסק הדין. יתירה מזו, ניתן לומר כי פסק הדין קובע את הסכומים אשר המוסד לביטוח לאומי מתחייב לשלם לניזוק. אופן הסדרת התשלום באמצעות גמלאות המוסד לביטוח לאומי אינו בא לאיין את הסכום שנפסק לניזוק. כל עוד משלם את הגמלאות אין לו כל יריבות עם הניזוק. אם יפסיק לשלם את הגמלאות התקופתיות, ולא ישיב לניזוק את מלוא ערכו, תקום יריבות בין הניזוק לבין המוסד לביטוח לאומי.

פרשת סוב לבן בבית משפט מחוזי

הערעור על פסק הדין של בית המשפט השלום נדחה בבית המשפט המחוזי מהטעם שפסק הדין שניתן בתביעת הפיצויים הינו חלוט, ומהעובדה שבערעור עליו לבית המשפט העליון לא העלה המערער את סוגיית הפסקת קבלת גמלת הניידות.

בפסק דינו ראה בית המשפט המחוזי את תביעתו של המערער כניסיון להוסיף לפיצויים שקיבל בדרך עקיפה את רכיב גמלת הניידות המהווה שנוכחה מתביעת הפיצויים ע"י הגשת תביעה נגד המוסד לביטוח לאומי אשר כביכול אין למערער יריבות מולו.

ראינו לעיל שאין ממש בקביעה זאת, שכן אין הניזוק מבקש להוסיף אגורה לסכום שנפסק לו בפסק הדין, אלא כל מבוקשו שמלוא סכום הפיצוי שנפסק יגיע אליו. עם כל הכבוד נראה שגם בית המשפט המחוזי נקלע לכלל כשל לוגי מובנה בהצבת מערך הזכויות ביחס המשולש מזיק – ניזוק – מוסד לביטוח לאומי. ברור עם כל הכבוד כי במערך משולש זה קיימת יריבות מובנית בין כל אחד ממרכיביו של משולש זה וכי לא יכול להיות אחרת. היריבות מול המזיק מסתיימת עם תשלום הפיצוי בניכוי הגמלאות לניזוק, תשלום הגמלאות למוסד לביטוח לאומי מכוח סעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי. נותרה מערכת הזכויות שבין המוסד לביטוח לאומי מול הניזוק.

כשל לוגי זה נמתח לא רק לעבר שאלת היריבות במערך הזכויות המשולש אלא גם אל המהות הבסיסית של דיני הנזיקין המשתלבת אל מארג משולש זה והפיצויים המשולמים. במקום לראות את זכות הניזוק כמות שהיא כמי שזכאי למלוא הנזק שנגרם לו, בית המשפט רואה את הפיצויים להם זכאי הניזוק בתביעת נזיקין בתוצאה הסופית של מה שמשולם בפועל ע"י המזיק תוך שמתעלם ממעמדו של המוסד לביטוח לאומי במארג זה כמי שנכנס בנעלי הניזוק לגבי חלק מהפיצויים המגיעים לניזוק. למעשה רואה בית המשפט את המוסד לביטוח לאומי ככלי קיבול לכספי הגמלאות מבלי שמוטלת עליו חובה מוחלטת לשלם גמלאות אלה שבמהותן זכות הניזוק הן. בית המשפט מתעלם מכך שסכום הפיצויים לו זכאי הניזוק הוא הסכום הכולל בו חייב המזיק והכולל את הסכום שבו חויב המזיק בתוספת הגמלאות שמשלם המוסד לביטוח לאומי. במארג זה המוסד לביטוח לאומי הינו צד אך ורק מכוח הסוברוגציה. למוסד לביטוח לאומי אין בפיצוי משל עצמו. אין הוא זכאי לקבלת כספי הניזוק ואין לו עילה משפטית עצמאית כלפי המזיק לולא נכנס בנעלי הניזוק. כל

מעמדו, הן כצד או בעל דין והן כמי שלכאורה זכאי לקבלת כסף, נגזר מכוח זכויותיו של הניזוק. די לנו לומר, כי אין ספק לו היה מדובר במיטיב אחר, כגון אפוטרופוס של הניזוק, לא היתה התוצאה זהה.

לסיכום נקודה זו נאמר כי קיימת טעות בנקודת המוצא ממנה יוצא בית המשפט לגבי היקף זכותו של הניזוק. קרי, זכותו היא סך הפיצויים שנפסקים לו בפסק הדין **לפני** ניכוי הגמלאות.

פרשת סוב לבן בבית משפט העליון

פסק דינו של בית המשפט המחוזי הגיע לדיון בבית המשפט העליון במסגרת בקשת רשות ערעור שהגיש הניזוק ברע"א 454/09, ונידון כערעור. ניתן היה לצפות כי יתקן בית המשפט העליון את העיוות הבסיסי שנוצר. למרבה הצער פסק הדין הדוחה את הערעור ניתן ביום 14.7.2011.

במהלך קביעת הפיצויים להם זכאי הניזוק עקב פגיעה בתאונת דרכים נקבע כי ינוכו גמלאות הביטוח הלאומי שכללו בין היתר גמלת נכות כללית וגמלת ניידות. בין השאר הורה בית המשפט כי על התובע לחזור ולפנות למוסד לביטוח לאומי על מנת שייבחן מחדש את תשלום קצבת הנכות הכללית לניזוק וזאת לאחר שתביעה קודמת של הניזוק לנכות כללית נדחתה ע"י המוסד לביטוח לאומי עקב היעדרות של מסמכים אותם נדרש הניזוק להגיש לצורך הכרה בנכותו. בינתיים הקפיא בית המשפט את הסכום הרעיוני שהיה הניזוק צפוי לקבל כגמלאות מהמוסד לביטוח לאומי.

שני הצדדים הגישו ערעור לבית המשפט העליון. בין מועד פסק הדין לבין הדיון בערעור בבית המשפט העליון עזב הניזוק את הארץ לצמיתות. בעקבות זאת, ועל פי הוראות חוק הביטוח הלאומי הפסיק המוסד לביטוח לאומי לשלם לניזוק את גמלת הניידות.

בית המשפט העליון דן בערעור רק בנושא הקפאת גמלת הנכות. הוא הורה כי אם יומצא אישור מהמוסד לביטוח לאומי על ביטול זכאות לגמלאות בגין נכות כללית, יועבר הסכום המוקפא ישירות לניזוק ולא ינוכה מהפיצוי שנפסק בפסק הדין. בית המשפט העליון לא דן בהפחתת גמלת הניידות כיוון שזו לא הועלתה לפניו באופן מפורש.

ייתאמר מייד, התוצאה והמסקנה הנובעות מהחלטה זו היא שאכן סכום מרכיב גמלאות המוסד לביטוח לאומי שמנוכה מהפיצויים הוא זכות של הניזוק ושייך לו. כלומר בית המשפט מכיר בכך שאם המוסד לביטוח לאומי אינו מתכוון לשלם את הגמלאות יש להעביר את סכום הניכוי המיועד ישירות. דהיינו בית המשפט לכאורה הכיר לכאורה באי ניכוי גמלת הנכות הכללית לאור העובדה שהמוסד לביטוח לאומי אישר כי לא ישלם אותה. אם כך מתבקשת היתה התוצאה והמסקנה שאין לנכות את שווי גמלת הניידות שממילא לא תנוכה. תוצאה מתבקשת זו נובעת גם מאמירתו של בית המשפט העליון בפרשת המגן:

"גמלאות המוסד לביטוח לאומי נכפות על הנפגע (באותה פרשה היו אלה התלויים בנפגע), הר כגיגית, גם מקום בו אין הוא חפץ בהן ומבכר להיטיב את נזקיו בדרך של פיצוי חד-פעמי מידי המזיק. טעם ההלכה – האינטרס הציבורי העומד ביסודו של חוק סוציאלי זה. ודוק: בפרשת אלמוהר דובר בקצבאות וגמלאות המוקנות לתלויים, אולם ספק אם נתכוונה ההלכה לצמצם עצמה לאלה בלבד. אכן, מה לי גמלת תלויים, אשר נדונה בפרשת אלמוהר, מה לי גמלת ניידות, שבה מדובר כאן – זו וגם זו, ביסודן תכלית סוציאלית דומה, כלומר, להבטיח אמצעי קיום מתאימים לזכאים על-פי החוק. נכה שאינו נייד יתקשה לעבוד למחייתו ולהשתלב בחברה הסובבת אותו. אכן, "שיקולים אלה של האינטרס הציבורי יפים הם לא רק לעניין קצבת הנכות אלא גם לעניין גמלאות אחרות, שהניזוק זכאי להן... כדי להבטיח שיקבלן כשיהיה נזקק להן לצורך ולמטרה שלהם נועדו" (ע"א 728, 714/80 גולדברגר נ' בסה, פ"ד לז(3) 109, 116).

אם כך ולאחר שבית המשפט הכיר שאין לנכות את גמלת הנכות הכללית שנטענה במפורש לא היה כל מקום להבחין בינה לבין גמלת הניידות שהטעמים לניכויין זהים.

מאחר והמוסד לביטוח לאומי הפסיק את קצבת הניידות וסירב להשיב את סכום גמלאות הניידות שנוכו מהפיצוי שנפסק לו, החלה "פרשת סוב לבן" בה הגיש הניזוק תביעה לבית משפט שלום להורות למוסד לביטוח לאומי לשלם את כל סכום קצבת הניידות שנוכה מסכום הפיצוי. לאור מסקנה מתבקשת זו ניתן היה לצפות כי בית המשפט יורה כי על המוסד לביטוח לאומי להשיב לניזוק את שווי גמלאות הניידות שנוכו ושאינו משלם לניזוק ללא כל תנאים מוקדמים, וללא חשיבות פרוצדורלית לדרך בה תינתן הוראה כזו או למועד בו יפנה בדרישה למוסד לביטוח לאומי להשבת זכויותיו.

הנימוק העיקרי בו דחה בית המשפט העליון את הערעור ברע"א 454/09 היה שהטענה בנוגע לשלילת גמלת הניידות לא נטענה בבית המשפט העליון בערעור שהוגש על פסק הדין בזמן הדיון בתביעה בה נקבעו הפיצויים. יתירה מזו, העת הדיון נטען באופן כללי לאי ניכוי הגמלאות באופן כללי, אך נדונה רק גמלת נבות כללית שהכספים לגביה הוקפאו עד שהניזוק ימצא את זכויותיו, והן נשללו עוד לפני מיצוי מהלך זה לאור עזיבתו את הארץ. לכן במועד הדיון בבית המשפט העליון כבר היה ידוע שהמוסד לביטוח לאומי לא ישלם גם את גמלת הניידות, בנוסף על גמלת הנכות הכללית. אם כך על טעם טכני זה בעיקר נדחתה בבית המשפט תביעתו של סוב לבן להשבת גמלאות הניידות, בכך שלא טען מפורשות בערעור את "השם המפורש – גימלת ניידות". כלומר בית המשפט התייחס להיבט הטכני - פרוצדורלי ולא המהותי שלא להכיר בזכותו של הניזוק לקבל סכומי הגמלאות שהמוסד לביטוח לאומי אישר שלא ישלם אותן.

מכאן המסקנה כי מדובר בעיתוי בלבד של מועד שלילת הגמלאות, האם לפני פסק הדין או אחריו ובעיתוי של הדרישה שלא לנכות את הגמלאות, נושא שהינו פרוצדורלי גרידא ולא מהותי, ושלא אמור לפגוע בזכות גופה של הניזוק, שכן מהותית מכיר בית המשפט בזכותו של הניזוק לקבל את אותו סכום של הגמלאות שאין משולמות לו בפועל.

עם זאת בית המשפט המשיך ודן בפסק הדין גם לגופו של עניין בסוגייה זו וקובע:

"סכום הניכוי נקבע על פי תחזית מהוונת של תזרים התשלומים שהיו צפויים לו למערער, בעת מתן פסק-הדין בתביעת הפיצויים שהגיש, ומכוח הגמלה לה היה זכאי אותה עת. כבכל תחזית הנוגעת לנזקי העתיד, כפי ששמים אותם בתביעת הפיצויים, היא עשויה שלא להתממש – חלקה או כולה. המקרים בהם נוצר פער בין התחזית לבין המציאות – פער שמתגלה רק בסופו של יום – הם דבר יום ביומו. נפסק כבר כי בתביעות פיצויים "אין לבית המשפט אלא להניח כי המוסד לביטוח לאומי ימשיך לשלם [לניזוק] את הגמלה שהוא משלם לו היום, על סמך ההחלטה שנתקבלה אצלו. אמנם קיים סיכוי שבעתיד תישלל [מהניזוק] הגמלה, אך סיכוי שכזה קיים ביחס למרבית הגמלאות המשתלמות על ידי המוסד לביטוח לאומי.... אם לא החליט המוסד לביטוח לאומי לשלול קיצבה עוד לפני מתן פסק הדין, לא יתחשב בדרך-כלל בית המשפט באפשרות שקיצבה אשר משתלמת ביום פסק הדין תחדל מלהשתלם מאוחר יותר, לכן אין זה מדרכו של בית המשפט לקבוע כי הניכוי יישלל מאותו מועד עתידי שבו יחליט, אולי, המוסד לביטוח לאומי על הפסקת תשלום הגמלה" (ע"א 8673/02, בפרשת פורמן, בעמ' 382). משהופך פסק הדין לחלוט, שוב אין אנו רשאים לתת דעתנו למציאות שהשתנתה. גם פער שנוצר בין התחזית למציאות, בתקופת הביניים שבין פסק הדין הראשוני לבין פסק הדין החלוט, אינו מותר להוכחה בכל מקרה ובכל תנאי; בפסיקה נקבעו כללים ברורים בדבר ההיתר להביא ראיות נוספות בערעור. אלא שבמקרה זה בחר המערער שלא להעלות כלל בפני ערכאת הערעור את הנתון החדש בדבר עזיבתו את הארץ ואבדן זכאותו לקבל לידי גמלת נכות. הטענות אותן בחר להעלות בפני בית המשפט העליון, בערעור האמור, נדונו והוכרעו. הטענה כי קופחה זכאותו לתגמולי המוסד לא הועלתה, וממילא לא נדונה ופסק הדין הפך חלוט".

אין אלא לתמוה על קביעה זו של בית המשפט אשר למעשה מוציאה דברים מהקשרם ונוגדת את עקרונות היסוד של פסיקת הפיצויים תוך ניכוי הגמלאות המשולמות ע"י המוסד לביטוח לאומי.

בית המשפט מתייחס "לתחזית" מהוונת של תזרים התשלומים שצפויים, שנקבעת לדבריו בעת מתן פסק הדין. עם מתן פסק הדין כבר אין זו תחזית אלא קביעה חלוטה, על פיה מפחיתים את חיובי המזיק לניזוק, ואת יתר זכויות הניזוק מעבירים למוסד לביטוח לאומי. בעת שהמוסד לביטוח לאומי מממש את זכויותיו מכוח סעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי אין יותר תחזית אלא יש תשלום בפועל של המזיק למוסד לביטוח לאומי של אותו סכום שאותו חזה פסק הדין והצדדים. מרגע זה מדובר בפסק דין חלוט נטול תחזיות. המועד בו יש לבחון את היקף זכותו של הניזוק לביטוח הלאומי הוא מועד פסק הדין. אחרת יהא המוסד לביטוח לאומי שתבע את זכותו של הניזוק מהמזיק מתעשר שלא כדין על חשבון הניזוק. "התחזית" מסתיימת ביום פסק הדין שבו כומתה. לכן מרגע היותו של פסק הדין חלוט הסתיימה "התחזית" של התשלומים שצפויים" ובא סכום בעל ערך מוחלט ומוגדר במקום התחזית. אין כל תחזית עתידית של סכום הפיצויים בעת מתן פסק הדין, אלא אלה נקבעו והוכרעו בפסק הדין. נוסף כי "התחזית" לכאורה נוגעת לגמלאות שאמורות להיות משולמות ע"י המוסד לביטוח לאומי ומתייחסת לוודאות של תשלומים לאור הגורם המשלם ומתוך תכלית סוציאלית של אופן המימוש של הזכות לקבלת הפיצוי ולא לעצם הזכות לפיצוי. מדובר **בסכום כסף שנוכה מסכום הפיצויים שנפסק לניזוק למטרת תשלומם בתשלומים על דרך גמלאות**.

נשלים ונדייק כי בית המשפט מדבר על תזרים התשלומים הצפויים, ולא על הפסקתם. באמירה זו מובנית ההנחה, או הקביעה, **שהתשלומים המתוכננים עפ"י התזרים יבוצעו**. ברגע שהתשלומים הופסקו תחזית זו קרסה ואיננה, ונתרו הכספים אשר לא שולמו עפ"י תחזית זו.

מסקנה זו מקבלת חיזוק בע"א 8673/02 בפרשת פורמן שם בעמ' 381 קובע בית המשפט:

"דיני הפיצויים מבוססים, בין השאר, על תחזית מראש ועל **חזקת ההמשכיות**.... בית-המשפט מעריך את הנזק בעת שניתן פסק-הדין על דרך של תחזית" (ההדגשה שלי. א.ש.).

ההנחה היא שהמוסד ימשיך וישלם וכן מנכים את הגמלאות מראש. לו לא היה המוסד לביטוח לאומי משלם את הגמלאות אלה היו משולמות ישירות לניזוק ולא מנוכות מסכום הפיצויים שנפסק בפסק הדין.

אם נמשיך ונדייק מדובר למעשה "בתחזית" הנוגעת למימושו של פסק הדין. אותה תחזית קיימת ביחס למימוש של מרכיב הפיצויים הכולל של הפיצויים המשולם ע"י המזיק, קרי, לאחר ניכוי הגמלאות. לא יעלה על הדעת שאם המזיק יחליט שאינו משלם שלא ניתן יהיה לפעול למימוש וביצוע פסק הדין. לא אוכל להבין מדוע תיגרע זכותו של הניזוק אך בשל העובדה שהמוסד לביטוח לאומי נכנס בנעליו. ויותר מכך, קח לדוגמא מצב בו נסתבר למזיק לאחר היותו של פסק הדין חלוט כי מצבו של הניזוק השתפר והוא איננו זקוק כלל לראש הנזק של ניידות. היעלה על הדעת כי המזיק יהיה פטור מתשלומם בשל ראיות שנסתברו לאחר פסק הדין החלוט (פרט לתרמית, הטעייה, ראיות כוזבות וכיו"ב)? אפשרות זאת נשללה בפסק דינו של בית המשפט במקרה בו תבע המזיק את הניזוק לאחר שנסתבר כי רמת השתכרותו עלתה על זו שנקבעה בפסק הדין בע"א 30/80 מדינת ישראל נ. דוד אשר, פד"י לה(4), 788:

"אפשר בהחלט שנפגע, אשר זכה לפיצוי מסוים על נזקיו, יתאושש בעתיד ובדרך כלל, תוך שהוא עושה שימוש נכון בכספי הפיצויים ויצליח להשתכר כבעבר-אם לא מעבר לכך. באותה מידה, אפשר שלמרות סכום הפיצויים שקיבל הנפגע ימשיך מצבו להתדרדר והשתכרותו בפועל תפחת ותלך, הרבה מעבר לסכום ששימש מרכיב או נתון בחישובי השופט. פסק הדין הוא שמציב סוף פסוק לספקות והשערות אלה ואין לחזור ולדוש בו, מפקידה לפקידה, על פי ההתרחשויות שבפועל בחיק העתיד-

לא במקרה שהשתכרות הנפגע גדלה מהמשוער ולא כשפחתה מהמשוער. צריך להיות סוף להתדיינות."

כלומר בית המשפט קבע כי המזיק לא יכול לחזור אל הניזוק עקב שינוי בזכותו של הניזוק לגמלאות בדרישה לתיקון מה שנקבע בפסק הדין החלוט. כך בענייננו כאשר מדובר בביטוח הלאומי אשר נכנס בנעלי הניזוק אין הוא יכול לבקש שינוי המצב שנקבע בפסק הדין ולא לשלם את אשר זכה בו מכוח זכותו של הניזוק.

לכן כאשר מדברים על מרכיב הגמלאות אין לדבר על "תחזית" או על "פער בין התחזית לבין המציאות" שכן מדובר בפער מדומה או "אחזית עיניים" או דמגוגיה לשונית. לא בתחזית מדובר ולא בפער בין תחזית למציאות, אלא בפסק דין חלוט אשר חזה בו כל התחזיות וההשערות ואשר חלק מאותם פיצויים שנפסקו לניזוק הוונו וכומתו לסכום אחד **ואמורים להיות משולמים ע"י המוסד לביטוח לאומי בגדר מימושו של פסק הדין החלוט**. באם יחליט המוסד לביטוח לאומי מכל טעם שהוא שלא לשלם את הגמלאות שבהן הוא מחזיק מכוח הסוברוגציה (קרי זכויותיו של הניזוק) אין כל מקום להעדיפו על פני כל אדם אשר אינו משלם את חיובו עפ"י פסק הדין.

לצורך המחשה נביא דוגמא נוספת: נניח שהניזוק איננו כשר במצבו מבחינה משפטית ומונה לו אפוטרופוס. כל כספי הפיצויים יועברו לידי אותו אפוטרופוס אשר אמור לעשות שימוש בכספים אלה לצרכי מימון אשפוז, מימון צרכי נידות וכו'. אם נסתבר בעתיד כי הניזוק איננו זקוק יותר לאשפוז או שעקב מצבו נשתנו תנאי הניידות (למשל הפך להיות נצרך סיעודי), היעלה על הדעת שהאפוטרופוס יחזיר כספים אלה למזיק, או יגרע עבור עצמו כספים אלה מזכויותיו של הניזוק או מרכושו. מדובר ברכושו וקניינו של הניזוק בלבד. האם יש לקבוע דין שונה כאשר מדובר במוסד לביטוח לאומי שמעמדו לעניין הגמלאות הוא מעין אפוטרופוס לכספים אלה? האם אין זה נכון שמדובר בכספים המוחזקים על ידו עבור הניזוק בנאמנות?

נדגים זאת עתה בדוגמא קיצונית יותר: נניח שהסכום שנפסק בפסק הדין בפרשת סוב לבן כולו נבלע בניכוי הגמלאות. ונניח שיום אחרי מתן פסק דין חלוט, עוזב סוב לבן את הארץ לצמיתות כך שאינו זכאי לגמלאות. התוצאה היא מפרשת סוב לבן כי הוא אינו מקבל כלל את הפיצוי שנפסק, ולמעשה מי שזוכה בפיצוי במלואו הוא המוסד לביטוח לאומי.

כיצד אם כך פותר בית המשפט בפרשת סוב לבן את העובדה שהמוסד לביטוח לאומי אמון על תשלום הגמלאות ולמעשה ביצוע פסק הדין?

למעשה בית המשפט פוטר עצמו מדיון בכך כמעט כלאחר יד ואומר: "אין אלא להניח כי המוסד לביטוח לאומי ישלם לניזוק את הגמלה, וממשיך:

"אומנם קיים סיכוי שבעתיד תישלל (מהניזוק) הגמלה, אך סיכוי כזה קיים ביחס למרבית הגמלאות המשתלמות ע"י המוסד לביטוח לאומי..".

האומנם תשובה זו נותנת מענה לסוגיה שלפנינו? לטעמי אין דבר בקביעה זו ביחס לסוגיה שעמדה לפנינו. בענין סוב לבן דובר בכספי ניזוק שהועברו אליו, ולא בכספים שהוא משלם כמבטח מתוך תקציבו. המוסד לביטוח לאומי הינו מוסד אשר תפקידו הוא ליתן הטבות שונות לזכאים עפ"י הוראות חוק הביטוח הלאומי. ביסוד הטבות אלה ערכים סוציאליים שהחברה מעוניינת בהם. כל עוד מקיים מבטח במוסד לביטוח לאומי את התנאים לקבלתם ישלם אותם המוסד. יכול והתנאים התקיימו לכל ימי חי המבטח ויכול שיופסקו או ישתנו במהלך חי מבטח. יתירה מזו, ככלל המוסד לביטוח לאומי משלם גמלאות גם כאשר אין לו מקור לשיבוב, או כאשר התשלום אינו כפוף לזכות שיבוב. זוהי מטרתו ותכליתו של חוק הביטוח הלאומי.

המקרה בו אנו דנים שונה לחלוטין. מדובר בכספים של ניזוק המוחזקים ע"י המוסד לביטוח לאומי לצורך ביצוע תשלומם באופן עיתי. מדובר בכספים שהמוסד משמש כלי עזר לתשלומם שביסודם ביטחונו הסוציאלי של הניזוק. תשלומם ע"י המוסד לביטוח לאומי נובע מטעמים של טובת הציבור ופטרנליזם לטובת הניזוק. כספים אלה אינם כספיו של המוסד אלא של הניזוק ובכך שונה העניין בעניינו. לכן, אם כן, נימוקיו של בית המשפט העליון בעניין אינם מתיישבים עם התכלית העומדת מאחורי הניכויים ואינם עומדים ביסוד תכליתו של סעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי וגם לא בסעיף 82(א) לפקודת הנזיקין. המהות של זכות הסוברוגציה הנתונה למוסד איננה מקבלת כל הסבר או נתמכת בעמדה של בית המשפט בפסק הדין.

ממשיך בית המשפט וקובע לאור תוצאה זו כי :

"לכן אין זה מדרכו של בית המשפט לקבוע כי הניכוי ישלל מאותו מועד עתידי שבו יחליט, אולי המוסד לביטוח לאומי על הפסקת תשלום הגמלה".

לצורך קביעה זו סומך בית המשפט דברים על ע"א 8673/02 פרשת פורמן, בעמ' 383 :

"על בית-המשפט להניח כי המוסד לביטוח לאומי ימשיך לשלם למשיב את הגמלה שאותה הוא משלם לו היום על סמך החלטה שנתקבלה אצלו. הסיכוי שבעתיד תישלל הגמלה מהמשיב קיים ביחס למרבית הגמלאות, ואינו מהווה עילה לשלילת ניכוי. אם המוסד לביטוח לאומי לא החליט לשלול קיצבה עוד לפני מתן פסק-הדין, בית-המשפט לא יתחשב באפשרות שקיצבה אשר משתלמת ביום מתן פסק-הדין תחדל מלהשתלם מאוחר יותר".

אלא שבפרשת פורמן כלל לא נאמר מה שבית משפט מתבקש לקבוע בפרשת סוב לבן. בפרשת פורמן ביקש הניזוק שלא להכיר מראש בניכוי בגמלאות מעצם קיומו של חשש שגמלאות אלה לא ישולמו בעתיד על ידי המוסד לביטוח לאומי. בפרשת פורמן קובע בית המשפט כי עליו להניח שהמוסד ישלם את הגמלה והסיכוי שבעתיד תישלל איננה סיבה למנוע ניכוי הגמלאות בעת מתן פסק הדין, שכן, כדבריו, האפשרות שהגמלה תישלל קיימת במרבית הגמלאות. בית המשפט לא נדרש להכריע בסוגייה מה התוצאה אם בפועל אכן המוסד לביטוח לאומי ישלול את הגמלה לאחר ניכוי, והוא גם לא אומר בסוגיה מילה היות והענין לא הועמד להכרעה. פסק הדין בפרשת פורמן מתייחס לנקודת הזמן ביום מתן פסק הדין, ולא לאירועים שיתרחשו לאחריו. המצב בפרשת סוב לבן שונה לחלוטין. כאן ברור שהגמלה הופסקה ולא תשולם. מסקנות אלה ניתנו על רקע שונה לחלוטין. כלומר ע"א 8673/02 אינו יכול לשמש בסיס לקביעה בסוגיה שלפנינו, ואינו נותן לכך את התשובה.

זאת וגם זאת, גם כאן ממשיך בית המשפט ומעוות את הנימוק באופן בו הוא מציג את התוצאה. בית המשפט אומר שאינו יכול לקבוע "כי הניכוי ישלל". אבל בית המשפט אינו נדרש לקבוע שהניכוי ישלל אלא עליו לקבוע שסכום הניכוי שטרם שולם יוחזר לניזוק הזכאי לו. קרי, בית המשפט נדרש לקבוע כי הניזוק זכאי לקבל את סכום הניכוי מרגע שהמוסד לביטוח לאומי הפסיק את תשלום הגמלה, ואיבד למעשה את מעמד המיטיב אשר משלם לניזוק באמצעות גמלאות את הפיצוי אשר נקבע לזכותו בפסק הדין.

קביעה זו של בית המשפט סותרת לחלוטין את עקרון הניכוי כפי שהובא בע"א 354/85 ממך נ. קטעבי, פ"ד מא(2) 113, בעמ' 120 :

"הלכה ברורה ופסוקה היא, כי מזיק צד ג' זכאי שסכום הגמלאות ינוכה מהפיצוי שנפסק נגדו, והנימוק שביסוד הלכה זו אינו חובת הקטנת הנזק אלא חובת ההחזרה למוסד, הזכאי לתבוע את המזיק בתביעת שיבוב. העיקרון הוא, שאין לחייב את המזיק בתשלום כפול, הן לניזוק והן למוסד". ...

בנסיבות העניין שלנו אין להעלות על הדעת כלל, שהמוסד יראה עצמו כיום חייב להיענות לתביעה כזו של המערער, אם תוגש. מכאן שאין המערערים שכנגד צפויים עוד לתביעת שיבוב מצד המוסד" (ההדגשה שלי. א.ש.).

לא רק סתירה לעקרון הניכוי יש באמירה שכביכול "הניכוי ישלל" אלא גם סתירה לעקרון הפיצוי, כפי שנקבע ברע"א 3953/01 בפרשת פרלה עמר בעמ' 356 :

"מקום שקמה בו למוסד לביטוח לאומי זכות השבה כאמור כלפי המזיק, יש להפחית מן הפיצויים שהניזוק זכאי להם מאת המזיק את התגמולים שהניזוק קיבל, ושעתיד הוא לקבל מאת המוסד לביטוח לאומי. בידי הניזוק הזכות לדרוש את תשלום היתרה (סכום הפיצויים בהפחתת תשלומי המוסד) מידי המזיק" (ההדגשה שלי. א.ש.).

דהיינו, הניכוי נעשה מסכום הפיצויים לו זכאי הניזוק. מכאן שגם בית המשפט רואה את הניזוק כמי שזכאי למלוא סכום הגימלאות.

כלומר הכלל לתכלית הניכוי נובע מזכות המוסד לביטוח לאומי לשיבוב מהמזיק ומניעת תשלום כפל פיצוי ע"י המזיק. לכן מסקנת בית המשפט היא כי מאחר והמוסד לביטוח לאומי אינו מתכוון לשלם לניזוק עבור העבר, ממילא המוסד לביטוח לאומי אינו רשאי לחזור למזיק בתביעת שיבוב, ולכן אין לנכות את הגמלאות שלא ישולמו. דהיינו הדגש הושם על מניעת כפל תשלום ע"י המזיק. גם בענייננו אין בכוונת המוסד לביטוח לאומי לשלם את הגמלאות העתידיות, ואין לו זכות לפנות למזיק שהרי הוא כבר שילם את הגמלאות למוסד לביטוח לאומי, ולכן אין לנכות את הגמלאות, אלא להשיבן לזכאי להן, קרי, הניזוק. ההבדל היחידי בין ע"א 354/85 לבין פרשת סוב לבן נוגע לסוג הגמלאות. בענין ע"א 354/85 היה מדובר על גמלאות בעבר שלא שולמו ואילו בפרשת סוב לבן מדובר בגמלאות עתידיות שלא ישולמו. למצב זה לא צריכה להיות השפעה על העקרון שהצגנו.

בסוף פסק הדין חוזר בית המשפט לשאלת היריבות בין הניזוק לבין המוסד לביטוח לאומי באומרו :

"את הטרוניה שיש לו כלפי המזיק (וכלפי עצמו משבחר שלא להעלות את הטרוניה בערעור הקודם) הוא מבקש עתה להפנות אל מי שלא היה בעל ריבו, וכנגד מי שאין לו כלפיו עילה לתבוע בסכום אחד ומראש את סך כל החוזרי הגמלאות שאמורות היו להשתלם לו במהלך השנים הבאות. זכות תביעה שכזו צריכה להיות מעוגנת בהוראה מפורשת בדין, ואין היא בשום פנים פועל-יוצא של העובדה שהמערער בחר שלא לנסות לתבוע החזר ממי שגרע מסכום הפיצויים ששילם לידיו את סכום הגמלאות. הותרת פתח לבירור מחודש של גובה דמי הנזק הכוללים שצריכים להגיע לידי המערער, וזאת לאחר שפסק הדין בתביעת הניזוקין הפך חלוט – היא בבחינת פתיחת פתח לשינוי סדרי דיון".

מסקנתו זו של בית המשפט נובעת גם כאן מטעם פרוצדורלי ולא מהותי, קרי, טרוניה כלפיו על שלא טען בערעור בתביעת הפיצויים כי נשללה זכאותו לגימלת ניידות. אך אין בכך כדי להוות נימוק למקרה ששלילת הפיצויים היתה נעשית לאחר הערעור.

עוד תמוה שבית המשפט רואה את טרוניותיו כצריכות להיות מופנות למזיק כבעל ריבו. המזיק הרי שילם את מלוא הפיצוי ולכן אין לו יריבות לא עם הניזוק ולא עם המוסד לביטוח לאומי. עם זאת ברור שהמוסד לביטוח לאומי לא היה בעל ריבו בעת קביעת הפיצויים בפסק הדין בתביעת הפיצויים ואין בכלל רבותא, שהרי המוסד התחייב לשלם לניזוק את מרכיב הגמלאות שנוכה מהפיצוי. אולם ברור גם שמעמדו של המוסד היא מכוח סוברוגציה של תביעת הניזוק מהמזיק, ולכן את זכויות הניזוק הוא תבע ומחזיק בהן. המוסד לביטוח לאומי נמצא בנעליו של הניזוק בנוגע לזכות לגמלת

ניידות אותה היתה לו כלפי המזיק, ואותה אף קבע בית המשפט בתביעת הפיצויים. לכן המוסד לביטוח לאומי הפך לבעל דינו של הניזוק לעניין גמלה זו, שכן המוסד לביטוח לאומי לא מחזיק בזכות זו מכוח עצמו ומכוח זכויותיו אלא מכוח זכויות הניזוק. אם לא ישלם לניזוק תיווצר יריבות. האם שותפים לפסק דין שזכו בו יחדיו כתובעים והמעניק להם פיצוי כספי לא יכולים להפוך ליריבים אם לא מגיעים לעמק השווה בנוגע לחלוקת הפיצוי? לכן אמירת בית המשפט איננה עניינית ולא מסדירה כלל את הסוגיה.

לכן דבריו של בית המשפט כאילו את הטרוניה שהיתה לו כלפי המזיק מנסה הניזוק להעלות כלפי מי שלא היה בעל ריבו בהליך הקודם, אינם מתיישבים עם תוצאה משפטית פשוטה זו.

מוסיף ואומר בית המשפט כי "זכות תביעה כזאת כלפי המוסד צריכה להיות מעוגנת בהוראה מפורשת כדין". האמנם? האם זכותו של המוסד לנכות את הגמלאות מעוגנת בחוק? כפי שהצבענו קודם כלל הניכוי הינו יציר הפסיקה, ומקורו אינו חקיקתי. מקורו של עקרון הניכוי בסעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי הנותן זכות תביעה למוסד לביטוח לאומי כלפי המזיק בנוגע לגמלאות ששילם ושישלם לניזוק. מכוח עקרון זה נקבע הכלל יציר הפסיקה שעל הניזוק מוטלת חובה לפנות למוסד לביטוח לאומי ולתבוע את זכויותיו כלפיו. סעיף 328 נותן למוסד לביטוח לאומי זכות **רק בגמלאות אותן ישלם**, ולכן אם לא שילם חייב בהשבתן לבעל הזכות, קרי, לניזוק. החוק העניק לניזוק את הזכות לפיצויים בשל עוולה בנזיקין, וזכות זו אין לשללה ממנו שלא עפ"י חוק מפורש. הדין הוא כמובן עם הניזוק, בין מכוח טיב הזכויות ביחס המשולש שבין ניזוק – מזיק – מיטיב, בין מכוח דיני הגזל בין מכוח דיני עשיית עושר ולא במשפט ובין מכוח חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. אדרבא נראה כי זכות המוסד לביטוח לאומי שלא להעביר את כספי הגמלאות אותם קיבל מכוח סוברוגציה לניזוק היא אשר טעונה הוראה מפורשת בחוק.

שיטה זו של בתי המשפט לדרוש מבעל זכות התובע את זכותו להציג היבט חוקי לדרישתו הפכה למעין "קביעת סל" בה נוהגים בתי המשפט להפוך את היוצרות בעת מתן פסק דין, שהמעטפת שלו קשורה לעניינים שאינם קשורים לזכויות המשפטיות. כך בענין זה לדעתי השיקול של ריבוי תביעות בעתיד הוא אשר הביא לתוצאה הסופית, אשר אחד מהם הוא אי הצגת הוראת חוק ע"י בניזוק. עם כל הכבוד ענין זה צריך להפתר ע"י המחוקק, ולא ע"י פסיקה הלכתית על חשבון זכויותיהם של ניזוקים.

בהתייחס לגופה של דרישה זו, זכותו של הניזוק לפיצוי ולסכום הפיצוי נקבעה בפסק דין חלוט. מדובר על כן בזכות קנויה של הניזוק, זכות שהינה חלק מרכושו וקניינו. זכותו של המוסד לביטוח לאומי להחזיק בכספי הגמלאות ולשלםם באופן תקופתי גם היא זכות קנויה, כל עוד המוסד לביטוח לאומי ממשיך ומשלם את הגמלה. זכותו של המוסד לביטוח לאומי להחזיק בכספי הניזוק מסתיימת ברגע בו החליט להפסיק לשלם, ומרגע זה קמה לו החובה להשיבם לניזוק.

קרי, ההנחה היא שהמוסד לביטוח לאומי ימשיך וישלם את הגמלאות בעתיד ועל כן יש לנכותן. החוק לא דיבר על מקרה שהמוסד לביטוח לאומי יפסיק לשלם את הקצבאות מסיבה כלשהי שהרי שתיקת החוק כמוה בקביעה שעליך להחזיק לניזוק את מה שקיבל בשם הניזוק ואינו שייך לו.

המוסד קיבל בפקדון לידי את השווי המהוון של הגמלאות מתוך כוונה שישלם את הגמלאות לנפגע הניזוק, וככל שישתנו התנאים הרי פקדון זה שבידו שאינו שלו, חייב להיות מוחזר לניזוק שבהיותו בנעליו קיבל זאת עבורו.

סברנו כי עקרונות המשפט ותורת המשפט דורשים ממי ששולל זכות מבעל הזכות להצביע על הוראת חוק התומכת בדרישה כזו. ברם תורת המשפט ושיטת המשפט שלנו אינה דורשת ממי שממנו שוללים זכות להצביע על הוראת חוק המונעת את שלילת זכות. נהפוך הוא, על המוסד לביטוח לאומי להצביע על הוראת חוק אשר מיטיבה איתו ולפיה זכויותיו של הניזוק הופכות להיות לזכויותיו, אם זכותו

המשוערת לגמלה, אשר הביאה לניכוי, נשללת מטעמי חוק הביטוח הלאומי. יתירה מזו, לא רק שיטת המשפט דורשת להצביע על הוראת חוק לשלילת זכות, אלא חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו העלה עקרון זה לדרגה חוקתית. ויודגש כי כאשר מדובר בתביעת מזיק שהינו צד ג' שאינו המעביד, כי כלל הניכוי עצמו הוא יציר הפסיקה ואינו כלל חוק, ונובע מהוראת סעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי. דהיינו אין גם כל הוראת חוק לניכוי עצמו. לא ברור על כן מדוע מי שניטלו ממנו חלק מהפיצויים צריך להציג הוראת חוק לזכותו לקבלם, כאשר הפיצוי עצמו נקבע בפסק דין סופי.

ברור כי אין הוראת חוק מפורשת הקובעת לפיה זכאי בעל זכות רכושית, ממונית או קניינית להגיש תביעה לקבלת זכותו, בוודאי כשהיא מוחזקת ע"י צד ג' כנאמן, או כמי שקיבל את הזכות עבור הניזוק. הדבר הוא מובן מאליו, וחובת ההשבה של הפיצוי לניזוק קיימת והכרחית ללא צורך בהוראת חוק מיוחדת, לאור תכלית הניכוי שמתבצע בעת פסק הדין, ולאור העובדה שניתן לראות את המוסד לביטוח לאומי כמי שימשיך וישלם את הגמלאות. מדובר למעשה בתפיסה שגויה של עקרון הניכוי. אין מדובר בחישוב מחודש של הפיצויים, היות והפיצויים חושבו ונקבעו בעת מתן פסק הדין.

יתכן שאמירות אלה בפסק דין זה, ואלה שבאו אחריו מצדיקים את התערבות המחוקק, שעל פי עקרונות דיני הניזוקין, לא לתוצאה זו היתה כוונתו, כדי למנוע עוול ועיוות דין מהניזוק, אשר צורת תשלום הפיצוי מהווה פטרנליזם חקיקתי מטעמים סוציאליים, הביא לפסיקה מעוותת אשר גורעת מסכום מהפיצויים להם זכאי עפ"י פסק דין חלוט, אשר נגזלים למעשה ע"י המוסד לביטוח לאומי.

אבל בכך לא סגי, הנה משלים ומוסיף בית המשפט עוד אמירה בבחינת שורת המחץ למסקנה זו ומסביר מדוע נדרשת הוראה מפורשת כדי להקנות זכות תביעה:

"אין היא בשום פנים פועל יוצא של העובדה שהמערער בחר שלא לנסות לתבוע החזר ממי שגרע מסכום הפיצויים ששילם לידיו את סכום הגמלאות".

קרי, על פי דברים אלה המערער היה צריך לתבוע את המזיק אשר גרע מסכומים ששילם לו את סכום הגמלאות, והוא בחר שלא לעשות כן.

האומנם? התוצאה מדברים אלה בדיוק הפוכה ומחזירה את הגלגל אל פתחו של המוסד לביטוח לאומי אשר גרע ממנו את סכום הפיצויים אותו קיבל.

ראשית, הלכה פסוקה היא שפסק הדין כלפי המזיק סופי וחלוט ולא ניתן לתבוע אותו. שנית, האם אמנם המזיק גרע את סכום הגמלאות מהניזוק??? מטרת סעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי להביא לכך שהמזיק ישלם את מלוא נזקו ולא ישלם יותר מכפי נזקו והניזוק לא יקבל יותר מנזקו. המזיק שילם את מלוא הנזק לניזוק - חלקו ישירות לניזוק וחלקו למוסד לביטוח לאומי. ברור על כן כי אין לניזוק עילת תביעה כלפי המזיק בגין יתרת הנזק לכאורה אשר לא שולמה ישירות לניזוק. ואומנם בהתאם לכך בית המשפט אף מסכם וקובע, כי לא ניתן לברר מחדש את גובה דמי הנזק שצריכים להגיע לידי המערער בהיות פסק הדין חלוט, בניגוד מוחלט לאמירתו קודם לכן,

אכן לא רק שסותר את דבריו קודם לכן לעניין "מחדלו" של הניזוק לתבוע את המזיק להפרש, אלא אף סותר את עצמו כאילו הניזוק מבקש לברר את גובה הפיצויים מחדש אף שאין זו תביעתו. תביעתו היא קבלת כספי הפיצויים בהם חוייב המזיק אשר המוסד לביטוח לאומי קיבל עבורו.

בית המשפט מסיים את פסק הדין באמירה לפיה אין ממש בטענה כי יש במימוש פסק הדין בתביעת הפיצויים ומימוש ההסכם שבין המזיק למוסד לביטוח לאומי משום עשיית עושר ולא במשפט או גזל, כאשר מתברר לאחר פסק הדין כי ההנחות שעמדו ביסוד פסק הדין לא התממשו. העמדות והמסקנות שהצגנו לעיל מראות שאמירה זו מחוסרת יסוד ואף הפוכה למציאות ולמצב המשפטי

ומן הראוי כי קביעה כזאת תהיה מנומקת לאור כללי היסוד הנוגעים ליחסים שבין מזיק- ניזוק- מיטיב, ולאור כללי היסוד הנדרשים כדי לשלול זכות קנויה.

עיקר הטעות של בית המשפט נובעת מהתייחסות בית המשפט לגמלאות שמשלם המוסד לביטוח לאומי כמרכיב שאינו מהווה חלק מהפיצוי שנפסק לניזוק במארג פסק הדין בתביעת הפיצויים. בפועל פסק הדין קובע את סכום הפיצויים, להם זכאי הניזוק עבור כלל ראשי הנזק הנתבעים על ידו. לאור הוראות סעיף 328 לא כל הפיצויים משולמים מיד לניזוק, אלא סכום הגמלאות המהוון מנוכה מסכום זה. יתרת הפיצוי שנפסק בפסק הדין משולם ע"י המוסד לביטוח לאומי באמצעות הגמלאות שהוא משלם. עם זאת עובדה זו איננה שוללת את זכותו של הניזוק לקבלת סכומים אלה שמהווים חלק מרכושו.

על סכום הפיצוי הכולל אשר נקבע לניזוק בפסק הדין בתביעת הניזוקין חל הכלל בדבר סופיות הדיון. לטעמי חובה להבחין בין מרכיב הפיצוי אשר משולם לניזוק ישירות ע"י המזיק ובין הגמלאות, ולהתייחס לכל אחד באופן שונה. פיצוי זה נחלק לסכום פיצוי אותו מחויב המזיק לשלם ישירות לניזוק ועם תשלומם אין המזיק חב לניזוק. סכום זה בלבד רשאי הניזוק לתבוע מהמזיק, ועם תשלומם אין כל חוב של המזיק לניזוק. יתרת הסכום שנוכחה מסכום הפיצוי הכולל בפסק הדין מחויב המוסד לביטוח לאומי לשלמו לניזוק, ואם לא משלמו רשאי הנתבע לתבוע את המוסד לביטוח לאומי. סופיות הדיון ביחס לגמלאות אלה נוגעת לגבי גובה הגמלאות, שכן סכום הגמלאות מהווה מרכיב אינטגרלי בסכום הפיצוי שנפסק.

לאחר פסק הדין מגיע שלב המימוש של החיובים הכספיים שבו. מימוש פסק הדין אינו מסתיים אלא עם תשלום החיובים שבו לניזוק. לאחר מתן פסק הדין מרכיב הגמלאות איננו נוגע כלל לפסק הדין גופו אלא רק למימושו של פסק הדין. לכן דרישה מהמוסד לשלם את הגמלאות מהווה דרישה הנוגעת למימוש החיוב שבפסק הדין שניתן, ואין בה דרישה להתערבות בפסק הדין הסופי. יצוין כי אלה הם אופיים של הליכי הוצל"פ למימוש פסק דין כספי. רשם ההוצל"פ מבצע פסק דין כלשונו ואין לו זכות לשנות אותו או את הוראותיו. כך גם דרישה למימוש סכום הפיצוי בגמלאות כמות כמימוש פסק דין לחיוב כספי, ואין בדרישה למימוש משום התערבות בפסק דין חלוט.

האם קיימת יריבות בין הניזוק למוסד לביטוח לאומי

אחד הנושאים הבולטים עליו מבססים בתי המשפט את פסק דינם לדחות את תביעת הניזוק נגד המוסד לביטוח לאומי הוא שאלת קיומה של יריבות משפטית בין הניזוק לבין המוסד לביטוח לאומי, והחלטתי לתת לו דיון נפרד ונוסף על זה שנעשה לעיל במסגרת הדיון בפרשת סוב לבן ובפרשת פלטי, היות ובתי המשפט נתנו ביטוי לעניינים השונים העולים מנושא זה.

ראשית, יש להבין כי תביעת המוסד לביטוח לאומי לקבלת סכום הגמלאות מתוך הפיצוי שנפסק נעשית בשני אופנים: ברוב התביעות המוסד אינו צד לתביעת הפיצויים, ואת הגמלאות שנוכו הוא דורש מהמבטחים של האירוע הנזיקי בגינו נפסקים הפיצויים. תשלום הגמלאות למוסד לביטוח לאומי ע"י המבטחים נעשה במסגרת הסכמי שיפוי שנחתמו. כך הדבר כשמדובר בתביעות עפ"י חוק הפיצויים לנפגעי תאונות דרכים שם קיים בד"כ כיסוי ביטוחי. במקרים בהם לא מעורבים מבטחים או מבטחים להם אין הסכם עם הביטוח הלאומי, או במקרים בהם סבור המוסד לביטוח לאומי כי נחוצה מעורבותו כדי להגן ולשמור על זכויותיו, מצטרף הוא כתובע לתביעת הניזוק. במקרים כאלה הוא מהווה צד להליך ואף ניתן בו פסק דין המחייב את הנתבעים לשלם לו את סכומי הגמלאות שנוכו מניזוק.

אין כל ספק והדבר מובן מאליו כי מקום שהמוסד לביטוח לאומי משמש כצד להליך ניתן לראותו כבעל דין לכל דבר וענין, לרבות קיומה של יריבות בינו לבין הניזוק אף ששניהם בצד התובע, שהרי את זכויותיו של הניזוק הוא מקבל. אין גם כל ספק שכאשר ניתן פסק דין המחייב את הנתבע לשלם

סכומי כסף למוסד לביטוח לאומי הוא הופך ליריב של הניזוק. לכן כשמדובר בהליך שבו היה המוסד לביטוח לאומי בעל דין ברור שקביעתו של בית המשפט משוללת יסוד. בפסק דינם לא הבחינו בתי המשפט בין מקרים שבהם היה המוסד לביטוח לאומי צד ואלה בהם לא היה צד, וכן ממילא לא ניתן לראות את קביעת חוסר היריבות ככללית.

אבל, וכפי שעמדתי בחיבור זה מבחינת עקרונות כלליים ניתן לראות את המוסד לביטוח לאומי כיריבו של הניזוק לצורך תביעת הגמלאות שלא שולמו, גם כאשר לא היה צד לתביעת הפיצויים. יריבות זו נוצרת מעצם מהות היחס המשולש ניזוק – מזיק – מוסד לביטוח לאומי. היריבות הישירה הקיימת ועליה אין מחלוקת הינה בין הניזוק למזיק. היריבות העקיפה נוצרת מכוח סעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי בין המוסד לביטוח לאומי לבין המזיק, ובין הניזוק למוסד לביטוח לאומי מכוח הסוברוגציה וחובת הניכוי של הגמלאות, יחד עם חובתו של הניזוק לתבוע מהמוסד לביטוח לאומי את הגמלאות.

המוסד לביטוח לאומי לקח על עצמו כמיטיב התחייבות לשלם את הגמלאות כחלק מהפיצויים להן זכאי הניזוק ואשר נקבעו בפסק דין סופי של בית המשפט, וההנחה המובנית היא שהמוסד לביטוח לאומי גם ישלם גמלאות אלה.

אומנם יש במצב זה פוטנציאל להביא לריבוי תביעות אבל אין מנוס מכך לאור המצב המשפטי לפיו חייב הניזוק לממש זכויותיו כלפי המוסד לביטוח לאומי (ר' ע"א 727/87 פרשת שור) מחד גיסא, וכאשר זכויותיו במוסד לביטוח לאומי מנוכות מהפיצויים המגיעים לו מהמזיק מכוח סוברוגציה מאידך גיסא.

ראינו כי ניתן לראות את המוסד לביטוח לאומי כנאמן של הניזוק, המחזיק בפקדון עבור הניזוק את כספי הגמלאות. כמו בכל נאמנות חזקת הנאמן איננה חזקה נוגדת וכל עוד נמשכים יחסי הנאמנות וכל עוד לא חדל לשלם את הגמלאות או כל עוד לא באה דרישה מהניזוק לתשלום אותו היה המוסד לביטוח לאומי חייב לשלם בהתאם לפסק הדין אין כל יריבות. מרגע שהמוסד לביטוח לאומי סירב או הפסיק לשלם גמלאות חזקת הנאמן הופכת להיות חזקה נוגדת וקמה יריבות.

ודוק - כל עוד לא כפר המוסד לביטוח לאומי בחובתו לשלם לניזוק את הגמלאות ממשיך הוא להחזיק במרכיב הגמלאות שבפיצוי הנזיקין עבור הניזוק, ואין כל יריבות בין הניזוק למוסד לביטוח לאומי. היריבות והעילה המשפטית לתביעת הניזוק את המוסד לביטוח לאומי להשבה נוצרים עת כפר המוסד לביטוח לאומי בחובתו לשלם לניזוק את הגמלאות ומפסיק תשלומי הגמלאות.

האם החזקה בכספי גמלאות על ידי המוסד לביטוח לאומי הינה שלא כדין

מעמדו של המוסד לביטוח לאומי כנאמן של הניזוק

ההנחה ממנה נגזרים עקרונות הניכוי היא שהמוסד לביטוח לאומי ימשיך וישלם גמלאות בהתאם להוראות החוק ועפ"י הנתונים הקיימים בעת מתן פסק הדין בתביעת פיצויים. כללי הניכוי מניחים שהגמלאות ישולמו, ולכן חובת הניכוי היא מוחלטת. המוסד לביטוח לאומי מוחזק כמי שבוודאות ישלם את הגמלאות. לכן המוסד לביטוח לאומי שקיבל את סכום הגמלאות שלהן זכאי הניזוק בסכום אחד מהוון מכוח הסוברוגציה מחזיק את כספי הניזוק כפיקדון בידיו על מנת להבטיח תשלומם באופן עיתי לניזוק.

כספי הפיצויים המהווים את מרכיב הגמלאות מצויים בידי המוסד לביטוח לאומי, אשר קיבלם לרשותו מכוח זכותו של הניזוק לתבע, כנאמן המחזיק זאת לטובת הנפגע. בידי המוסד לביטוח לאומי יש את הכלים והאמצעים לדאוג לביצוע תשלום הגמלאות. אין כל מניעה שלא לראות את

המוסד לביטוח לאומי כנאמן של מרכיב הגמלאות בכספי הפיצויים אותם תבע מהמזיק בשמו של הניזוק.

ניתן לומר כי זכות הסוברוגציה שניתנה למוסד לביטוח לאומי יוצרת יחסי נאמנות, או נאמנות קונסטרוקטיבית, בין המוסד לביטוח לאומי לניזוק. במסגרת נאמנות זו מקבל המוסד לביטוח לאומי פקדון בסכום חד פעמי, המהווה את סכום הגמלאות המהוון שהניזוק צפוי לקבל, ואותו הוא משלם באופן עיתי כדי להבטיח הן את תכלית דיני הנזיקין ודוקטורינת הניכויים והן כדי לשמור על הבטחון הסוציאלי של הניזוק.

בין המוסד לביטוח לאומי לבין הניזוק נוצרו אם כן יחסים אשר ניתן להגדירם כיחסי נאמנות או נאמנות קונסטרוקטיבית. אומנם הנאמנות במקרה זה לא נוצרה בהסכם שבין הנאמן לזכאי, אך אין בכך כדי למנוע את הנאמנות הקונסטרוקטיבית שהדין מכיר בה וכלשונו של ד' פרידמן בספרו דיני עשיית עושר ולא במשפט (כרך א), בעמ' 11, ה"ש 42:

הנאמנות הקונסטרוקטיבית היא נאמנות פיקטיבית, אשר הדין כופה על הנתבע, כדי לחייבו בהשבת כספים או רכוש לתובע".

הנאמנות הקונסטרוקטיבית נוצרה מעיקרה כטכניקה לעשיית צדק על דרך שאיבת הלכות מתחום דין הנאמנות והחלתן של אלו על מערכים שאינם נאמנות במובנה הטכני.

כפי שניתן לראות נאמנות מכוח הדין, להבדיל מנאמנות מפורשת, איננה נוצרת מכוונת הצדדים אלא ע"י הדין שמחיל נאמנות הנוצרת מהתנהגות הצדדים. לעיתים הנאמנות הקונסטרוקטיבית באה כדי לתת תוקף לכוונת הצדדים.

מטרתה של הנאמנות הקונסטרוקטיבית היא להכריח מי שהוא בעל זכות חוקית בנכס, אך בשל הדרך בה הגיע הנכס לרשותו אין זה מן הראוי שהנכס או הזכות יהיו שלו, להעביר את הנכס או הזכות למי שזכאי להם. רואים במקרה זה את מי שהזכות החוקית בידו כנאמן המחזיק בנכס של מי שראוי להיות בעל הזכויות. זהו בדיוק מצבו של בין המוסד לביטוח לאומי ביחס לזכות בכספי הפיצויים המוחזקים בידו כנגד הגמלאות שהוא עתיד לשלם לניזוק.

אם נבחן את המצב ביחסים שבין הניזוק ממנו נוכו הגמלאות לבין המוסד לביטוח לאומי נקבל את התוצאות הבאות.

תשלום הפיצויים נעשה לניזוק ע"י שיערוכם כך שאל תשלומי העבר מוסיפים הפרשי הצמדה וריבית, ואילו לתשלומי העתיד עושים הוון, קרי שיערוך התשלומים העתידיים ליום התשלום.

יוצא שהניזוק משלם את דמי ההיוון אף שאינו מקבל את הכסף. מי שאליו מועברים הכספים במלואם הוא המוסד לביטוח לאומי לפי סעיף 328 לחוק. כלומר המוסד הוא מי שמקבל את כספי הפיצויים המהוונים לגבי התשלומים העתידיים בעוד הניזוק בפועל ימשיך ויקבל את התשלומים העיתיים החודשיים מהמוסד לביטוח לאומי.

מכאן מסיקים, בנוסף למה שידענו שמדובר בתביעת הניזוק שנעשית ע"י המוסד לביטוח לאומי מכוח סוברוגציה, כי התשלום שמשלם המזיק כשהוא מהוון כאילו הניזוק קיבל אותו בפועל, אף כי מי שמקבלו הוא המוסד לביטוח לאומי, אשר ישלם זאת באופן עיתי אף שלצורך חישוב הפיצוי שמגיע לניזוק נעשה היוון כאילו הוא מקבל מראש. המשמעות המתבקשת מאילו ואף המתחייבת היא גם הנותנת שהמוסד לביטוח לאומי מחזיק כספים אלה כנאמן עבור הניזוק. עם זאת, כספים אלה למעשה לאחר היוונם מהווים סכום אחד שהוא קניינו של הניזוק. מאחר ובקניין מדובר הרי כספים

אלה הינם חלק מרכושו. יתירה מזו, לכאורה כספים אלה הינם חלק מעזבונו עם פטירתו. קיומה של נאמנות אף מצדיק לראות זכויות אלה של הניזוק כחלק מרכושו וחלק מעזבונו במקרה של פטירה.

ברור מכאן כי על המוסד לשלם אותם לניזוק בין אם שילם לניזוק גמלאות ובין אם לאו, ובין אם זכאי הניזוק לגמלאות ובין אם לאו. ביטול הזכות לגמלה איננו צריך להשפיע על היקף הזכות הכספית העומדת לזכות הניזוק.

חיזוק לכך נובע גם מעיקרון הניכוי כפי שנקבע בהלכה הפסוקה לפיה מנכים את הגמלאות מכלל הזכויות להן זכאי הניזוק. קרי, הניכוי אינו של ניידות כנגד ניידות או הפסד שכר כנגד הפסד שכר. הניכוי של הגמלאות מתבצע על כלל ראשי הנזק להם זכאי הניזוק, כולל נזקים שאינם ממוניים. יתכן למשל שאם לא היו מובאות גמלאות אלה בחשבון היה הניזוק זכאי לחלק מהסכומים הנובעים מנזק שאינו של ממון אשר נגרעו עקב תשלום לכאורה של הגמלאות שאין משולמות. לכן אם גורעים מהגמלאות המשולמות ע"י המוסד לביטוח לאומי אפשר שגרועה זו פוגעת גם בנזקים בגין כאב וסבל שהניזוק היה מקבל.

תשלום הגמלה מתוך פיצויים אלה להם זכאי הניזוק נעשה בהתאם להוראות חוק הביטוח הלאומי. זאת וגם זאת, למוסד לביטוח לאומי אין לו ריב עם הזכאי – הניזוק וגם לניזוק אין ריב עם המוסד לביטוח לאומי כל עוד הוא משלם לו את הגמלאות; נהפוך הוא: כהוראת החוק כל עוד עומד הניזוק בתנאי חוק הביטוח הלאומי חייב הוא לשלם לו את הגמלאות מהכספים לכאורה המוחזקים על ידו ואותם קיבל מהמזיק. המוסד לביטוח לאומי מחזיק היא בכספים בעבורו ולטובתו. ואולם חייבים להסכים כמובן – וזו היא אף טענתנו – כי בסרב המוסד לביטוח לאומי לשלם גמלאות אלה, ורק אז, תקום יריבות בין המוסד לביטוח לאומי לניזוק – המבוטח.

כרגיל חזקת הנאמן איננה חזקה נוגדת וכל עוד נמשכים יחסי הנאמנות, אין לנהנה סיבה להגיש תביעה. אולם אם חזקת הנאמן הופכת להיות חזקה נוגדת, כגון, שהוא מכחיש באוזני הנהנה את דבר הנאמנות, קמה יריבות המקימה עילת תביעה.

על כן אין תימה כי לא קיימת יריבות בין הניזוק לבין המוסד לביטוח לאומי ממועד הפגיעה ועד למועד בו יפסיק את התשלומים לניזוק. כל עוד המוסד לביטוח לאומי משלם את הגמלאות אין כל יריבות בין הניזוק למוסד לביטוח לאומי. היריבות והעילה המשפטית לתביעת הניזוק את המוסד לביטוח לאומי להשבה נוצרים עם, ורק עם, הפסקת תשלומי הגמלאות ע"י המוסד לביטוח לאומי.

כל עוד לא כפר המוסד לביטוח לאומי בזכותו של בעל הזכות לקבלת הגמלה ממשיך הוא להחזיק במרכיב הגמלאות שבפיצוי הנזיקין בעבור בעל הזכות – הניזוק. התוצאה מכך, כל אותה עת לא נוצרה עילת תביעה כנגד המוסד לביטוח לאומי.

קביעתו על כן של בית המשפט בפרשת סוב לבן על היעדר יריבות בין הניזוק לבין המוסד לביטוח לאומי בטעות יסודה, שכן אין היא מתמודדת עם מערך היחסים החדש שנוצר לאחר פסק הדין, שבו המוסד לביטוח לאומי מחזיק את כספי הניזוק אותם קיבל מכוח סוברוגציה על בסיס ההנחה שהוא גורם אשר ישלם את הגמלאות בהיותו מחוייב עפ"י חוק. התיקון שיש צורך לעשותו הוא לקבוע את הזכות של הניזוק במקרה שחוק הביטוח הלאומי מבטל את זכאותו של הניזוק לקבלת הגמלאות אותן ניתן היה להניח בעת מתן פסק הדין שישלם.

לסיכום נקודה זו, אין על כן כל מקום שלא לראות את המוסד לביטוח לאומי כנאמן של הנפגע. אין חולק כי מלכתחילה כספי הפיצוי אינם של המוסד לביטוח לאומי, ומרגע ניכויים מכספי הפיצויים להם זכאי הניזוק הם מצויים אצלו עבור הנפגע. איזה שיקול יכול להצדיק העברת זכויות אלה למוסד לביטוח לאומי או שלילתם מהניזוק. לו עשה המוסד לביטוח לאומי שימוש בכספים אלה היה זה בבחינת גזל. כפי שנקבע בע"א 695/76 (עירית חיפה נ. דוד אליאס רוזן, לג(1) 175) שעסק בפיצוי

הפקעה שמעמדם דומה כל עוד לא שולמו לנפקע בעמ' 188 נקבע כי "...הפקעת מקרקעין ללא פיצוי נאות גזל הוא, שאינו נסבל במדינת חוק", או התעשרות שלא כדין כפי שנקבע בבג"ץ 2739/95 בעמ' 321-322 כי "ההפקעה הינה הכרח בליגונה, אם אין מנוס מכך כדי להבטיח כי צרכים ציבוריים יבואו על סיפוקם. אולם ההפקעה לא נועדה להעשיר את המדינה". בעניינים אלה דובר בכספי פיצויי הפקעה שלא שולמו לבעלים. במקרה שלנו המצב אף קיצוני יותר, היות והמוסד לביטוח לאומי קיבל את כספי הניזוק בהסתמך על כך שהוא מחוייב לשלם אותם לניזוק.

מדובר בזכות אשר נוצרה עם ניכוי הגמלאות. מדובר "בכסף צבוע" המיועד למטרה אחת ויחידה. כל עוד משולמות הגמלאות מהווה המוסד לביטוח לאומי נאמן של הניזוק לתשלומן. מאותו רגע שהמוסד לביטוח לאומי חדל לשלם לניזוק חדלה גם נאמנות זו, וקמה החובה להעבירם לידי הניזוק. סכום זה אינו מהווה חלק מתקציב המוסד לביטוח לאומי, ואינו עומד לרשותו.

אין זה הגיוני שהמנגנון שבסעיף 328 בא להביא להתעשרות של המוסד לביטוח לאומי. משמעות הגמלאות של המוסד לביטוח לאומי הינה סוציאלית חברתית. מחד היא באה לסייע לניזוק ולהבטיח לו זכויות שנקבעו בחוק. מאידך היא באה לגרום לכך שהניזוק לא יקבל יותר מכפי נזקו, ושהמזיק לא ישלם יותר מכפי הנזק. עם זאת היא לא באה לייצר מקור תקציבי חדש למוסד לביטוח לאומי על חשבון ניזוקים. אם כך התוצאה ראוי שהמחוקק יאמר זאת המילים ברורות ומפורשות. צורך זה מתחדד על רקע הוראות חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו.

התעשרות שלא כדין על חשבון הניזוק

חוק עשיית עושר ולא במשפט מגדיר בסעיף 1 התעשרות שלא כדין באופן הבא:

א. מי שקיבל שלא עפ"י זכות שבדין נכס, שירות או טובת הנאה (להלן: הזוכה) שבאו לו מאדם אחר, (להלן: המזכה) חייב להשיב את הזכייה...

ב. אחת היא אם באה הזכייה מפעולת המזכה או בדרך אחרת.

סעיף 1(א) לחוק עשיית עושר ולא במשפט דורש שלושה יסודות מצטברים להתגבשותה עילה על פיו: האחד, התעשרות. במסגרת זו נבחנת השאלה האם הזוכה קיבל נכס, שירות או טובת הנאה אחרת; השני, האם ההתעשרות של הזוכה היא "על חשבון" המזכה; השלישי, ההתעשרות של הזוכה על חשבון המזכה תהא "שלא על פי זכות שבדין".

סעיף 1(ב) מנטרל כל טענה הנוגעת לאופן בו הגיע הנכס או הזכות.

היסוד הראשון - אין מחלוקת כי המוסד לביטוח לאומי קיבל מכוח זכותו עפ"י סעיף 328 לחוק או מכוח חובת ניכוי הגמלאות מתוך סכום הפיצוי כסף.

היסוד השני - אין מחלוקת כי זכותו זו הינה מכוח סוברוגציה, וכי הזכות באה מזכותו של הניזוק שהמוסד לביטוח לאומי נכנס לנעליו לגבי סכום הגמלאות. כך נקבע בפרשת פרלה עמר בעמ' 357:

"זכותו של המוסד לביטוח לאומי היא, מבחינה מהותית, זכותו של הניזוק עצמו, אשר המוסד נכנס לנעליו" (ההדגשה שלי. א.ש.).

ובעמ' 358:

"אם תובע המוסד פיצוי, את זכותו של הניזוק המבוטח הוא תובע" (ההדגשה שלי. א.ש.).

ובהמשך ממשיך השופט ריבלין ומחדד זאת בפרשת המגן:

"ההסדר שבסעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי מתאפיין בסימני היכר נורמטיביים, התואמים זכות סוברוגציה... זכותו של המוסד כלפי המזיק היא, מבחינה מהותית, זכותו של הניזוק עצמו, והיא עוברת לידי המוסד מכוח הוראת סעיף 328 הנ"ל, כדי סכום הגמלאות שמקבל הניזוק ושעתיד הוא לקבל בשל מקרה הניזוקין" (ההדגשות שלי. א.ש.).

היסוד השלישי הוא אשר מקים את המחלוקת לכאורה ונבחן האם מכוחו מתעשר המוסד לביטוח לאומי שלא כדין.

לכאורה ללא הסוברוגציה לא היה אמור סכום הגמלאות להגיע למוסד לביטוח לאומי אלא המוסד לביטוח לאומי היה תובע את המזיק מכוח סעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי והניזוק גם הוא היה תובע את המזיק, ולכאורה שניהם היו זכאים לקבל את הגמלאות. בגין סעיף 328 הנ"ל נכנס המוסד לביטוח לאומי ותובע בשמו של הניזוק את זכותו של הניזוק. כלומר סכום זה הגיע לידי המוסד לביטוח לאומי כדין, ולכן בדין הוא מחזיק אותו, ולכן לכאורה אין התעשרות שלא כדין. אבל, שלא נטעה, עדיין את זכותו של הניזוק מחזיק המוסד לביטוח לאומי. מדובר בסכום כסף שנוכה מסכום הפיצויים שנפסק לניזוק למטרת תשלומם בתשלומים על דרך גמלאות.

ברם, הדין כולל ומגלם בתוכו את ההנחה שהמוסד לביטוח לאומי משלם וימשיך לשלם את הגמלאות. היות והחזקה זו כדין הינה פעולה נמשכת, וכפופה לתשלום סכום הגמלאות, אותו יכול היה הניזוק לקבל בעת פסק הדין, ההחזקה חייבת להיות כדין כל הזמן. דהיינו, ההחזקה הינה כדין כל עוד לא מסרב המוסד לביטוח לאומי לשלם את הגמלאות. אם המוסד לביטוח לאומי מסרב לשלם, ואינו עומד בבסיס ההנחה בפסק הדין כי ישלם את הגמלאות, ותהא הסיבה להפסקת התשלום אשר תהא, הופכת ההחזקה להיות שלא כדין והמוסד לביטוח לאומי מתעשר שלא כדין על חשבון הניזוק.

אין זה הגיוני שהמנגנון שבסעיף 328 בא להביא להתעשרות של המוסד לביטוח לאומי. פרק ב' סימן ה' לחוק הביטוח הלאומי אינו מונה אירועים כאלה כמהווים חלק מתקציבו של המוסד לביטוח לאומי. סעיף 328 גם לא בא לייצר מקור תקציבי חדש למוסד לביטוח לאומי על חשבון ניזוקים.

נסכם פרק זה בהצגת חוסר ההגיון שלא לראות כספי הגמלאות ככספי הניזוק ובאי תשלומם כהתעשרות שלא כדין של המוסד לביטוח לאומי. לניזוק קיימת בחוק אפשרות להוון את כספי הגמלאות ולקבל אותן בסכום אחד. במקרה כזה ברור ולא עולה על הדעת אחרת כי קיימת היתה זכות למוסד לביטוח לאומי הזכות לדרוש את השבת הסכום המהוון ששולם לניזוק עקב היווצרות תנאים חדשים השוללים עפ"י חוק הביטוח הלאומי את הזכות לקבל גמלאות. תוצאה זו יש בה אך ללמד כי אי תשלום הגמלאות מהווה התעשרות שלא כדין על חשבון הניזוק. ועוד נקשה בנקודה זו. הזכות להיוון הגמלאות בוחנת את ההשלכות ממניעים חברתיים ומטעמי בטחון סוציאלי. אם חדלה זכותו של הניזוק לגמלאות האם אין זה נכון שאין סיבה שלא להוון את הגמלאות? ועוד נקשה, מדוע אין לראות את המצב בו אין הניזוק זכאי לגמלאות כאותו מצב בו רשאי הוא לבקש את היוון הגמלאות שממילא לא ישולמו?

והנה בא בית המשפט בפרשת המגן והשופט ריבלין אומר דברים דומים :

"אכן, ככל שיוצאים אנו מד' אמותיו של הפרט, וככל שנגלה לעין נזק שנגרם לאחר או לחברה – כך ניטה לקבל ביתר הבנה הגבלה על חירותו של הפרט. ואילו ככל שמתכנסים אנו לטובתו האישית של הפרט, לאוטונומיות הרצון שלו ולבחירותיו לגבי האופן בו הוא מבקש לנהל את חייו – כך נמעט לשמש "אפוטרופסים" עליו. הסוגיה שבפנינו שולחת זרועות הן לתחום הפרט והן לתחום הכלל. אין היא מצויה, כל כולה, במשכנו של האינדיבידואל הזכאי לתגמולים. גם אין היא מצויה אך ורק בתחום אינטרס הציבור. יש לה פנים לכאן ולכאן. מכאן הצורך באיזון ראוי, אשר, מחד גיסא, לא ישים לאל את האינטרס הציבורי באפקטיביות של דיני הביטחון הסוציאלי – אינטרס הכורך עמו

גם היבט חשוב של כבוד האדם – אולם מאידך גיסא גם לא יאיין, מניה וביה ובכל הנסיבות, את האפשרות להקנות לנפגע, המבקש זאת, סכום חד-פעמי מן המזיק חלף תשלום עתי מן המוסד לביטוח לאומי".

בפרשת סוב לבן עצם העובדה שהמוסד לביטוח לאומי הפסיק את תשלום הגמלאות הוא הנותן מאליו ששאלת הבטחון הסוציאלי אינה עומדת על הפרק. לכך נוסיף כי בפרשת סוב לבן הוא עזב את המדינה ואינו עלול ליפול לנטל על הציבור, כך התקיימו כל התנאים המפורטים כדי להעביר לו את מלוא סכום הגמלאות המהוון שנותר, אשר מהווה את הפיצוי שזכה לו בפסק דין.

עוולת הגזל

סעיף 52 לפקודת הנזיקין מגדיר את עוולת הגזל:

"גזל הוא כשהנתבע מעביר שלא כדין לשימוש עצמו מיטלטלין שהזכות להחזיקם היא לתובע, על ידי שהנתבע לוקח אותם, מעכב אותם, משמיד אותם, מוסר אותם לאדם שלישי או שולל אותם מן התובע בדרך אחרת".

עוולת הגזל דורשת שלושה יסודות מצטברים להתגבשות עילת תביעה: האחד, העברת זכות של התובע ע"י עיכובה או השמדתה או שלילתה; השני, הזכות להחזיק היא של התובע; השלישי, שלא כדין.

אין צורך לענין עוולה זו לפרט ולנתח מחדש את העובדות ואת טיב הזכויות בכספי הגמלאות, ואת היסודות המונחים בבסיס טענה זו, שכן הנתונים דומים למפורט לעיל בניתוח שביצענו בפרק הקודם בהתעשרות שלא כדין של המוסד לביטוח לאומי על חשבון זכויותיו של הניזוק. ההבדל היחידי נוגע למועד בו נבחנת זכותו של הניזוק. בהתעשרות שלא כדין המועד החל ביום ניכוי הגמלאות, וההתעשרות שלא כדין נוצרה ביום בו חדל המוסד לביטוח לאומי לשלם את הגמלאות לניזוק. כשמדובר בעוולת הגזל המועד נבחן החל מהיום בו חדל המוסד לביטוח לאומי לשלם את הגמלאות לניזוק.

עיכוב נכס שלא כדין

סעיף 49 לפקודת הנזיקין מגדיר את עוולת עיכוב נכס שלא כדין:

"עיכוב שלא כדין הוא מניעת מיטלטלין שלא כדין מאדם הזכאי להחזיק בהם מיד".

עוולת זו דורשת שני יסודות מצטברים להתגבשות עילת תביעה: האחד, מניעת מטלטלין של התובע; השני, שלא כדין.

הגדרה זו מתייחסת אמנם למטלטלין, אך אם נתייחס לזכות כספית כמטלטלין ניתן לראות גם עוולה זו כשיממה על זכויות הניזוק בכספי הגמלאות שנוכו מהפיצויים שנפסקו בפסק הדין. כפי שצינו הסכום שנפסק לניזוק בפסק הדין כולל את כספי הגמלאות. מכאן שעם הפסקת התחייבותו של המוסד לביטוח לאומי לשלם לניזוק את הגמלאות מחזיק הוא שלא כדין בכספי הניזוק וכל עוד אינו משלם לניזוק אחראי הוא בגין עיכובם שלא כדין.

גם כאן כל הניתוח שנעשה בפרק של התעשרות שלא כדין לגבי הנתונים וטיב הזכויות של הצדדים ישים גם בנוגע לעוולה זו. עם זאת, כמו ביחס לעוולת הגזל, גם כאן המועד בו יחל העיכוב שלא כדין הוא מועד הפסקת תשלום הגמלאות לניזוק.

באשר לעוולה קיים יתרון לניזוק לאור סעיף 50 לפקודת הנזיקין שקובע:

"בתובענה שהוגשה על עיכוב שלא כדין - חובת ההוכחה על הנתבע שהמניעה היתה כדין".

סיכום והצעות

מטרת דיני הניזקין הינה להחזיר מצב הניזוק לקדמותו בשל עוולה שביצע מזיק כלפיו. מצב הניזוק מוחזר לקדמותו באמצעות הפיצוי שנקבע לו. פיצוי זה מורכב מגמלאות הביטוח הלאומי ומסכום נוסף המשולם ע"י המזיק ישירות לניזוק, ככל שקיים הפרש בין הגמלאות לבין סכום הפיצוי שנקבע בפסק הדין.

ההלכה הפסוקה קבעה מנגנון לתשלום הפיצוי כך שמנוכים ממנו הגמלאות שמשלם המוסד לביטוח לאומי, לאור סעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי.

לא יתכן על כן שכתוצאה ממנגנון הנוגע באמצעי לביצוע התשלום, קרי אופן מימוש ותשלום הפיצוי, ייהפך למטרה העיקרית, ויביא לגריעת נזקו של הניזוק לטובת האמצעי. למעשה זוהי תמצית התוצאה של יישום דיני הניכויים עפ"י גישת בית המשפט בפרשת סוב לבן.

תוצאות פרשת סוב לבן מעוררות קשיים לוגיים ומבניים בתפיסת העקרונות והתכלית של סעיף 328 לחוק הביטוח הלאומי ממנו צמח הכלל הקובע כי הגמלאות שמשלם המוסד לביטוח לאומי ינוכו מסכום הפיצויים הנפסקים נגד צד ג', וכן של סעיף 82(א) לפקודת הניזקין.

פרשת סוב לבן מעלה סוגייה שלהערכתי הגיעו פעם ראשונה לדיון משפטי ולהכרעה בבית המשפט. ככל הנראה מדובר בהתנהלות חדשה של המוסד לביטוח לאומי בנוגע לתשלום גמלאות שנוכו מפיצויים. בנוסף ככל הנראה קיימים מקרים רבים אחרים אשר בהם המבוטח במוסד לביטוח לאומי אינו ער לזכויותיו כאשר אלה נשללות ע"י המוסד לביטוח לאומי, או כאשר אין ביכולתו של הניזוק לעקוב אחר זכויותיו בגמלאות.

אין לשלול את האפשרות שפסק הדין מהווה עידוד ומעניק מניע למוסד לביטוח לאומי להתנהל במכוון, באופן שיש בו להביא לכך שיישללו גמלאות שנוכו מהפיצוי, לאור העובדה שיש בכך ליצור מקור כספי נכבד למוסד לביטוח לאומי. לטעמי אין כלל וכלל לשלול אפשרות זו, ולא מן הנמנע שהמוסד לביטוח הלאומי הגביר פעולותיו מאז פרשת סוב לבן, ומי שחושב שהמוסד לביטוח לאומי לא ינצל זאת אינו חי במציאות של ימינו.

פרשת סוב לבן מצביעה על העיוות אשר נוצר בפסיקת בית המשפט. ההגיון, השכל הישר והחוק, אין בהם כדי להביא לתוצאה המעוותת של פסק הדין, לפיה הניזוק אינו מקבל את מלוא הפיצויים שנפסקו לו, שהולכים לקופתו של המוסד לביטוח לאומי, וגם לא להצדיק תוצאה מעוותת זו. לא רק שהוראות החוק כלל אינן מחייבות להגיע לתוצאה אליה הגיע בית המשפט, אלא גם ההלכה הפסוקה הצרופה מביאה, כפי שניסיתי להציג במאמר זה, בדיוק לתוצאה ההפוכה.

לכאורה, אין יסוד חוקי לשלילת גמלאות מסוג כלשהו כפי שנעשה בסוב לבן. אין גם בסיס משפטי להלכה שנפסקה.

קשה להבין את התוצאה המעוותת. לא יתכן כי כספים אשר נפסקים לניזוק בפסק דין, ומתוך מניעים של בטחון סוציאלי ופטרנליזם נוצר בהלכה הפסוקה מנגנון לפיו כספים אלה או חלק מהם מוחזקים ע"י המוסד לביטוח לאומי, על מנת שישלם אותם בתשלומים עיתים, ייגרעו מרכושו של הניזוק מטעם כלשהו. אין גם כל בסיס חוקי לכך שהם יכנסו לקופתו של המוסד לביטוח לאומי. יום מתן פסק הדין הוא היום שבו נקבעו זכויותיו הכספיות של הניזוק בגין הנזק, וזכותו הפכה להיות חלוטה. זכויות כספיות אלה כוללות את הסכום שנקבע שישולם ישירות ע"י המזיק ואת הסכום שנוצר בגין הגמלאות, שהנחת היסוד וכלל ההמשכיות מניחים כי הגמלאות ישולמו. מדובר לטעמי בזכויות אשר מהוות חלק מרכושו של הניזוק, ועל כן אף חלק מעיזבונו.

לא מן הנמנע כי מאחורי תוצאה זו בפרשת סוב לבן עומדים שיקולים שאינם נוגעים דווקא למקרה זה של סוב לבן. בין היתר ניתן לחשוב כי מניעים הנוגעים ליעילות ומניעת ריבוי תביעות הביאו לתוצאה זו.

הדין יצר את תביעת השיבוב, ממנה מקבל המוסד לביטוח לאומי את חלקו מראש, וכן יצר סופיות כלפי המזיק. פרשת סוב לבן מצביעה על כך הוא לא יצר הגנה מספקת להבטיח שאכן גמלאות אלה יגיעו לניזוק במלואן.

לאור תוצאת פרשת סוב לבן יתכן שאין מנוס אלא להגן על זכויותיו של הניזוק באופן חקיקתי ומפורש- אשר יקבע כי הגמלאות שמנוכות מסכום הפיצויים הינן חלק מרכושו ומקניינו של הניזוק.

כדי למנוע ריבוי תביעות יש מקום לקבוע חובה על המוסד לביטוח לאומי כי בכל מקום בו מפסיק לשלם לניזוק גמלאות אשר נוכו מהפיצויים אשר להם זכאי עקב מעשה העוולה, ישולם סכום הגמלאות המהוון במלואו לניזוק ו/או לעזבונו.

במקרה כזה בו ממילא מפסיק המוסד לביטוח לאומי לשלם את הגמלאות, נמנע החשש הנובע מההיבטים הסוציאליים העומדים מאחורי ההגנה על הניזוק/מקבל הגמלאות והבטחון הסוציאלי הנוגע לו, שהרי מעצם העובדה שהמוסד לביטוח לאומי חדל ואינו משלם ממילא את הגמלאות הוסרו הטעמים הנוגעים לבטחון הסוציאלי שעמדו ביסוד חובתו לקבל את הגמלאות.

רשימת פסקי דין שצוטטו (פסקי דין שאין איזכור לצידם מופיעים באתר נבו)

1. רע"א 454/09 טארק סוב לבן נ. המוסד לביטוח לאומי.
2. רע"א 2766/02 פלטי נ. המוסד לביטוח לאומי.
3. ת.א. 12718/06 סוב לבן נגד המוסד לביטוח לאומי.
4. ת.א. (י-ם) 6395/00 פלטי נ. המוסד לביטוח לאומי.
5. ע"א 61/55 (מגן צ'טווד בע"מ נ' גרוסברג, פ"ד י" 190.
6. ע"א 1492/05 דואני נ. מלחי.
7. רע"א 3953/01 עמר נ' אליהו חברה לביטוח, פ"ד נז(4) 350.
8. ע"א 5655/91 מ"י נ' לוי.
9. רע"א 8322/07 המוסד לביטוח לאומי נ. כלל חברה לביטוח בע"מ.
10. רע"א 3953/01 עמר נ' אליהו חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נז(4) 350.
11. ע"א 709/80 פרלמן נ' לוזון פ"ד לו(4) 273.
12. ע"א 248/86 עזבון חננשוילי נ' רותם פ"ד מה(2) 529.
13. ד"נ 30/83 כהנקר נ' סהר, פ"ד לח(4) 543.
14. ע"א 1577/97 המוסד לביטוח לאומי נ. עמית.
15. רע"א 9475/02 המגן נ. המוסד לביטוח לאומי.
16. ע"א 9946/01 אררט חברה לביטוח בע"מ נ' המוסד לביטוח לאומי, תק-על 2003(3) 1765.
17. ע"א 714/80, 728 גולדברגר נ' בסה, פ"ד לז(3) 109.
18. רע"א 2941/10 לה נסיונל חברה ישראלית לביטוח בע"מ נ. המוסד לביטוח לאומי.
20. ע"א 3106/10 בשטקר נ. בית החולים סורוקה.
21. ע"א 5557/95, 6881 סהר חברה לביטוח בע"מ נ' אלחדד, פ"ד נא(2) 724.
22. רע"א 1518/11 המוסד לביטוח לאומי נ. עיריית רמת גן.
23. רע"א 805/06 ; ע"א 8319/07 ; רע"א 4241/08 המוסד לביטוח לאומי נ. קרנית-קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים.
24. ע"א 727/87 שור נ. בן הרוש, פ"ד מד(3) 142.
25. ע"א 448/97 המרמן נ. חסן, פ"ד מג(3) 810.
26. ע"א 30/80 מדינת ישראל נ' דוד אשר, פ"ד לה(4), 788.
27. ע"א 2005/03 גילה ברנר ז"ל נ' אריה ברנר ואח' דינים עליון כרך עמ, 522.
28. ע"א 8673/02 פורמן נ' גיל, פ"ד נח(2) 375.

29. ע"א 354/85 ממך נ. קטעבי, פ"ד מא(2) 113.
30. ע"א 695/76 עירית חיפה נ. דוד אליאס רוזן, לג(1) 175.